

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Josua van Iperen (1726-1780) : gereformeerd predikant ten tijde van de Verlichting
Peene, Willem

Citation

Peene, W. (2017, January 12). *Josua van Iperen (1726-1780) : gereformeerd predikant ten tijde van de Verlichting*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/45480>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/45480>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/45480> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Peene, Willem

Title: Josua van Iperen (1726-1780) : gereformeerd predikant ten tijde van de Verlichting

Issue Date: 2017-01-12

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Gebruikte afkortingen

- ADB* *Allgemeine Deutsche Biographie* I-XLV (München-Leipzig 1875-1910).
- AZG* *Archief. Vroegere en latere mededelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (1891-1969) en *Archief. Mededelingen van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (1970-heden)
- BBKL* *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* I -XXXIV (Hamm-Herzberg-Nordhausen 1975- 2013).
- BL* *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme* I-VI (Kampen 1978-2006).
- BZ* *Boekzaal der geleerde wereld (Tijdschrift uitgegeven te Amsterdam dat verscheen van 1705 tot en met 1863).*
- BWN* *Biographisch woordenboek der Nederlanden bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt* I-XX (Haarlem 1852-1878).
- BWPGN* *Biographisch woordenboek van protestantsche godgeleerden in Nederland* I-VI 1919-1949.
- DNB* *The dictionary of national biography* (reprint Oxford 1968-heden).
- GA* Gelders Archief.
- GAV* Gemeentearchief Vlissingen.
- KB* Koninklijke Bibliotheek.
- KHMW* Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen
- KZGW* Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.
- Mc* *De Middelburgsche courant* (krant verschenen van 1758-1930).
- NDB* *Neue Deutsche Biographie* I-XXIV (Berlijn 1969).
- NNBW* *Nieuw Nederlandsch biographisch woordenboek* I-X (Leiden 1911-1937).
- NHA* Noord-Hollands Archief.
- RHC* Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven.
- RGG* *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft* I-VIII (Tübingen 1998-2005).
- TGGNWT* *Tijdschrift voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen, Wiskunde en Techniek* (Tijdschrift later uitgegeven onder de naam Gewina, verscheen van 1987 tot en met 2007).
- UBU* Universiteitsbibliotheek Utrecht.
- VI* *Vaderlandsche letteroefeningen* (Tijdschrift uitgegeven te Amsterdam van 1761-1871; verscheen onder verschillende namen).
- ZA* Zeeuws Archief.
- ZB* Zeeuwse Bibliotheek.

Archivalia

Gelders Archief:

Academie te Harderwijk: inv. 2.

Gemeentearchief Vlissingen:

Hervormde Gemeente Vlissingen: inv. 484, 546.

Koninklijke Bibliotheek:

Collectie handschriften: inv. KW 74 B 2.

Noordhollands Archief:

Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen: inv. 12, 13, 30, 32, 33, 36, 39, 40, 46, 54.

Tresoar Leeuwarden:

Universiteit te Franeker: inv. 2, 7, 20.

Universiteitsbibliotheek Utrecht:

Collectie handschriften: inv. 1065.

Zeeuws Archief:

Classis Tholen en Bergen op Zoom: inv. 7, 8.

Classis Walcheren: inv. 15, 16, 32, 38, 39, 45, 48a, 67, 69, 70, 71, 72, 76, 77.

Genealogische afschriften: inv. 53b, 54, 302, 455.

Hervormde Gemeente Kleverskerke: inv. 1.

Hervormde Gemeente Rilland-Bath: inv. 259.

Hervormde Gemeente Veere: inv. 16,17.

Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen: inv. 3, 4, 56, 58, 59, 60, 121.

Rekenkamer: inv. 2900, 69471, 69571, 181430.

Stadsarchief Veere: inv. 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 220, 222, 224, 225, 226, 341, 355, 921.

Staten van Zeeland: inv. 205, 207, 558, 563, 797, 1934, 1963, 1384.1, 1382.2, 1385, 1387, 1403, 1404.1, 1405.1, 1407, 1581.2, 1948, 1988, 1937, 1919, 1939, 1950, 1968, 1976, 1981, 1935, 3056

Verenigde Oost-Indische Compagnie, Kamer Zeeland, inv. 13228, microfiche.

Weeskamer Veere: inv. 10, 125.

Zeeuwse Bibliotheek:

Collectie handschriften: HS. 0103, 0158, 0159, 0421, 0433, 0468, 1478, 1496, 1495, 1496, 2013, 2014, 2018, 2054, 2055, 2056, 2057, 2067, 2073, 3020, 3340, 3632, 3924, 4066, 4277, 6159, 6197.

Overige gedrukte bronnen

- A general index to the Monthly Review* I (Londen 1786).
- Acta Synodalia of gearresteerde kerkordeningen van Zeelandt* (Middelburg 1755).
- Albinus, F. B., *Beschryving van 's menschen natuur, uit het Latijn vertaald door Abraham van Solingen, med. doct. te Middelburg* (Middelburg 1780).
- Algemeene bibliotheek vervattende naauwkeurige en onpartijdige berichten van de voornaamste werken in de geleerde waereld alom van tyd tot tyd uitkomende* I (Amsterdam 1777).
- Andriessen, Andreas, *Hizkia, koning van Juda in zyne krankheid, van zyne krankheid genezen, voor zyne genezinge dankbaar* (Middelburg 1760).
- Andriessen, Jakob Johan, *Gedichten* (Middelburg 1792).
- Bachiene, Willem Albert, *Kerkelyke geographie der Vereenigde Nederlanden, in zich behelzende, eene beschryvinge van den staat der synoden, klassen en gemeenten der hervormde kerke, in ons vaderland met vele byzonderheden uit echte stukken verzameld, en, beneevens daartoe behoorende landkaarten in het licht gebracht* III (Amsterdam 1770)
- Baster, Job, *Natuurkundige uitspanningen behelzende eenige waarneemingen over sommige zee-planten en zee-insecten beneevens derzelver zaadhuisjes en eijernesten* II (Haarlem 1765).
- Bayle, Pierre, *Dictionnaire historique et critique* XIII (Parijs 1820, herdruk).
- Bayle, P., *Het leven van B. de Spinoza met eenige aantekeningen over zyn bedrijf, schriften en gevoelens door den heer Bayle, leraar der wysbegeerte te Rotterdam nevens een kort betoog van de waarheid des christelyken godsdiensts en twee verhandelingen 1 van de ziel 2 Van Godts wezentlykheid door den heer Jaquelot, leeraar der Fransche Kerke in 's Gravenhage, vertaalt door F. Halma* (Utrecht 1698).
- Biblia, dat is De gantsche H. Schrifture, vervattende alle de Canonijcke Boeken des Ouden en des Nieuwen Testaments, Door Last der Hoog Mog. Heeren Staten Generael van de Vereenigde Nederlanden, en volgens het Besluit van de Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht in de Jaren 1618. ende 1619. Uyt de Oorspronckelicke talen in onse Nederlandsche tale getrouwelick over-geset* (Amsterdam 1657, facsimile uitgave).
- Bicker, Lambertus, *Verhoog van die voornaamste redenen welken de ingezetenen van ons land, tot hier toe, van de inenting der kinderpokjes wederhouden, en oorzaak zijn, dat deze praktijk niet algemeen bij ons in gebruik kome* (Rotterdam 1777).
- Boddaert, Pieter, Johannes Plevier en Nikolaas van der Schatte, *Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden, vervolgende de beschrijving van Zeeland. Met nieuwe landkaarten, plans der steden en konstige printverbeeldingen* I (Amsterdam 1751).
- Boddaert, Pieter, Johannes Plevier en Nikolaas van der Schatte, *Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden, vervolgende de beschrijving van Zeeland. Met nieuwe landkaarten, plans der steden en konstige printverbeeldingen* II (Amsterdam 1753).
- Boerhaave, Herman, *Kortbondige spreuken wegens de ziekten* (Amsterdam 1741, facsimile uitgave Alphen a.d. Rijn 1979).

- Brahé, Jan Jacob, *Kerkelyke redenvoering ter gelegenheid van het tweede eeuwgetyde der Vlissingssche vryheid op den zesden van grasmaand MDCCLXXII aldaar uitgesproken* (Vlissingen 1772).
- Budde, Johann Franz, *Dissertatio philosophica de spinozismo ante Spinozam* (Maagdenburg 1706).
- Calvinus, Joannis, *Institutio christianae religionis* (Genève 1585) vertaling door J. de Niet: *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst I* (2 dln.; Houten 2009).
- Calvinus, Joannis, *Magni theologi commentarii in librum psalmorum nec non in Jesaiam propheticam* (Amsterdam 1667).
- Cammaert, Joannis Franciscus, *Dood-baerende standvastigheyt in den graeve van Essex onder Elisabeth koninginne van Engeland, treurspel, in rym gestelt door Joannis Franciscus Cammaert, naemsletterkeer scat-cascier of musen-minnaar, musen-minnaar scat-cascier is rymvoeder, rymbewaerder, rymverbreyder, rymvergaerder, onder 't soet Apoll's-bestier* (Brussel 1750).
- Cau, Cornelis, *Groot placetboek, vervattende de placaten ordonnantien ende edicten van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden etc.* II ('s-Gravenhage 1664). *De Maandelykse Nederlandsche Mercurius* (Amsterdam 1774).
- Ermerins, Jacobus, 'Eerste stichting en lotgevallen van sommige plaatsen ten Oosten en Westen der Schelde gelegen', in: *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap V* (Middelburg 1776) 1-64.
- Ermerins, Jacobus, *Eenige Zeeuwsche oudheden uit echte stukken opgehelderd I* (Middelburg 1790).
- Fockens, Johan Lukasz., *Roskam voor Curillus, Andreades en Eripanus* (Groningen 1746).
- Haemstede, Adriaen Cornelisz van, *Geschiedenis der martelaren die om de getuigenis der Evangelische waarheid hun bloed gestort hebben van Christus onzen zaligmaker tot het jaar 1655* (herdruk, Leiden 1747).
- Harmer, Thomas, *Schetze van een nieuwe verklaringe van Salomons Hooglied overgeset en verrykt door Josua van Iperen* (Utrecht 1778).
- [Gerard Nicolaas Heerkens], *Gedicht van Curillus toen hij de zanggodinnen vaarwel zeide om zich op verhevener letteroeffeningen te leggen* (Groningen 1746).
- Heerkens, G. N., *Impromptu sur le mariage de Clara Feyouna de Sytzama, baronne de Bellingeweer* (Groningen 1750).
- Het boek der Psalmen nevens de gezangen by de Hervormde Kerk in gebruik: allen, volgens de gewone zangwyzen opnieuw in dichtmaat gebragt door een kunstgenootschap onder de zinspreuk Laus Deo Salus Populo* (Amsterdam 1760).
- Houttuyn, Martinus, *Natuurlijke historie of uitvoerige beschryving der dieren, planten en mineraalen, volgens het samenstel van den heer Linnaeus. Met naauwkeurige afbeeldingen 1, X- 3 III* (Amsterdam 1761-1785).

- Huët, Daniel Theodorus, *Inhuldiging van Zijne doorluchtige hoogheid Willem Karel Hendrik Friso, Prins van Oranje en Nassau, enz. enz. ... als erf-heer van Vlissingen, op den vden Junij MDCCLI. Met toestemminge en goedkeuringe der ed. achtb. regeeringe derzelver stad, uit echte stukken beschreeven* (Amsterdam 1753).
- Huysers, Ary, *Het leeven van Reinier de Klerk, gouverneur generaal van Nederlands Indie* (z.p. 1788).
- Iperen, Josua van, 'Idyllion', in: *Zegengroeten ter zilveren bruilofte van den weledelen gestrengen here, den here mr Johan Assuerus Schorer, ontfanger generaal van Zeeland, advocaat generaal van den edelen hove van Vlaanderen, enz. enz. enz. en weledele geborene vrouwe, mevrouwe Maria Johanna van de Putte, gevierd te Middelburg den xxviii van grasmaand des jaars MDCCXLIII* (1743).
- Iperen, Josua van, *Laudatio villi illustris C. van Bynkershoek in publico gymnasii Medioburgensis auditoria habita A.D. xii Kal. Martias CICICCCXLIV* (Middelburg 1744).
- Iperen, Josua van, 'Ecloga cui nomen Lycidas ad eundem, disputantem de foro competenti', in: Isaacus Petrus Velingius *Dissertatio juridica inauguralis de foro competenti* (Groningen 1745).
- Iperen, Josua van, *Kroonfestoen gevlochten ter zilvre bruilofte van de heer Jacobus Perkois en mejuffrouwe Jacoba Vermeule. Geviert binnen Middelburg in Zeelant den 23sten dag van hooimaant in 't jaar MDCCXLVI* (Middelburg 1746).
- [Iperen, Josua van] *Pindus berent door eenen verwarden hoop poetische insurgenten en laffe kookdichters beschreven door Eripanus of Twist-Fakkell* (Groningen 1746).
- Iperen, Josua van, 'Lier-dicht der hoog welgeb. Jonk-vrouwe Clara Feyoena van Sytzama met alle eerbiedigheid toegezongen toen haar hoog welgeb. een bundel gedichten in 't licht gaf in Bellingeweeder uytspanningen', in: Clara Feyoena van Sytzama, *Bellingeweeder uytspanningen, behelzende eenige geestelyke- en mengel-stoffen in rym. Benevens een voorrede en aanhangsel betreffende het doorlugtigste huis van Orange en Nassau* (Groningen 1746).
- Iperen, Josua van, *Dissertatio theologico-philologico-philosophica de practico ceremoniarum sub veteri testamento usu* (Groningen 1746).
- Iperen, Josua van, 'Doris visschers-zang', in: *Zegen-wenschen ter bruilofte van Jan Lucas Trip, majoor dezer provincie. En Petronella Piccardt, van Slochteren. In den echt vereenigt op den 12 van Grasmaand M.D.CC.XLVII* (Groningen 1747).
- Iperen, Josua van, 'Epitalamium', in: *Huw'lyks zangen ter bruilofte van den welëdelen heere Hendrik Becker der byden regten licentiaat en drossaard der stad en heerlijkheid Alpen en de welëdele jonkvrouwe Christina Catharina Haase, Voltrokken binnen Wezel den 4 van Zomermaand MDCCXLVIII* (z.p. 1748).
- Iperen, Josua van, 'Carmina nobilissimo praestantissimoque juveni Johanni Lups cum habita de irritabilitate disputatione, laetis auspiciis summos in medicina honores consequeretur', in: Johannes Lups, *Dissertatio physiologico medica inauguralis de irritabilitate* (Leiden 1748).

- Iperen, Josua van, *Ode pro philosophia cum illustriss. ac celsissimus princeps Wilhelmus Carolus Henricus Friso. D.G. Belgii Foederati gubernator numisma aureum susceptae gubernaturae memoriale honoris gratia dono miserat ad Christ. Wolfium potentiss. Regis Borussiae consiliarum intimum* (Leiden 1748).
- Iperen, Josua van, *Dissertatio theologica de animis sub altari* (Leiden 1748).
- Iperen, Josua van, *Disputatio theologica de descensu Christi ad inferos* (Leiden 1748).
- Iperen, Josua van, *Genethliacon de natali filii principis D. G. Arausionensis et Nassavii totius Belgii foederati. Hereditarii statoris gubernatoris et supremi militiae praefecti reliqua* (z.p.z.j.).
- Iperen, Josua van, 'Ode ad virum plurimum reverendum, doctissimum do Johannem Janssen quam Templum Bergense Restauratum solemni Oratione inauguraret', in: Johannes Janssen, *De kerk van Bergen op den Zoom herstelt en ingewijd, ter navolginge der inwijginge van Jerusalems ijverig volbragten tempelbouw met vreugde en met offerhande, ofte Leerrede, gedaan ter inwijginge der kerk van Bergen op den Zoom, op den 15^{den} October 1752. Over Esra VI:14-17 door Johannes Janssen, predikant te Bergen op den Zoom, waar agter bijgevoegt is, een kort verhaal van de overrompeling der stad Bergen op den Zoom, door de Franschen op den 16 September 1747. Neffens de detaille van 't guarnizoen, en de dispositie daags voor de overrompeling der stad gemaakt. Alsmede des autheurs wedervaren, en de ontmoetinge op dien dag en de volgende dagen.* (Bergen op Zoom-Rotterdam 1753, 3^e druk).
- Iperen, Josua van, *De mundi mechanismo* (Groningen 1752).
- Iperen, Josua van, *Proeve van taalkunde als eene wetenschap behandeld* (Amsterdam 1755).
- Iperen, Josua van, *Proeve van redenrykkunde als eene wetenschap behandeld* (Middelburg 1758).
- Iperen, Josua van, *Redenkundige bedenkingen over de cometen en nieuwe starren* (Middelburg 1758).
- Iperen, Josua van, 'Berigt van twee voorvallen eener zeldsame genezinge van stommigheit', in: *Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem* IV (Haarlem 1758) 3-20.
- Iperen, Josua van, 'Brief over den invloed der inenting op het wegnemen van inwendige onzuiverheden des ligchaams', in: *Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem* VI (1761) 440-441.
- Iperen, Josua van, *De statige inhuldiging van zyne doorlugtigste hoogheid Willem den Vyfden, prince van Oranje en Nassau als markgraaf van Veere, den 28 van bloei-maand 1766* (Middelburg 1767).
- Iperen, Josua van, *Klaagzangen, of nagtgedagten van den eerwaardigen heer Eduard Young, over de verhevenste wysgeerige en godsdienstige waarheden in vry Nederduitsch nagezongen* (Middelburg 1767).
- Iperen, Josua van, *Historia critica Edomaeorum & Amalekitarum* (Leeuwarden 1768).

- Iperen, Josua van, 'Berigt over de kinderpokjes voor de geboorte', in: *Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem* X 2^e stuk (Haarlem 1768) 440-441.
- Iperen, Josua van, 'Disquisitio de filiis Korachi psalmorem quorundam auctori-bus', in: *Bibliotheca Hagana historico philologico theologica ad continuationem bibliothecae Bremensis novae constructa* II (Leiden 1769) 99-153.
- Iperen, Josua van, 'Verhandeling over eene Goddelyke verbeeteringe van het zintuig des gezichts', in: *Verhandelingen uitgegeeven door het Zeeuwsch Genootschap* I (Middelburg 1769) 461-509.
- Iperen, Josua van, 'Waarneming van eenen zeldzaamen zee-visch omtrent den keerkring van den kreeft', in: *Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem* XII (Haarlem 1770) 3-5.
- Iperen, Josua van, 'Bericht aangaande de kinder-ziekte voor de geboorte', in: *Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem* XII (Haarlem 1770) 6-7.
- Iperen, Josua van, 'Verhandeling over den verbeterden landbouw der Brabanders en Vlamingen', in: *Verhandelingen uitgegeeven door de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem* XII (Haarlem 1770) 45-120.
- Iperen, Josua van, 'Observatio critica de sacris quibusdam fluvialibus et aschera dea', in: *Bibliotheca Hagana historico philologico theologica ad continuationem bibliothecae Bremensis novae constructa* IV (Leiden 1771) 81-121.
- Iperen, Josua van, 'Verhandeling over de prophetische historie', in: *Verhandelingen uitgegeeven door het Zeeuwsch Genootschap* II (Middelburg 1771) 361-412.
- Iperen, Josua van, *Opvoedinge der meisjes van den heer Francois de Salignac de la Motthe Fenelon aartsbisschop en hertog van Kamerryk, alsmede Onderwys voor eene prinsesse van den heer De La Charterdye uit het Fransch vertaald en voorzien van eene voorreden over de gevoeggelykste en gemakkelykste manier om jonge dogters tot het huysbestier bequaam te maken* (Amsterdam 1771).
- Iperen, Josua van, *Tweehonderdjarig jubel-feest der Nederlandsche vryheid, of plegtige redenvoeringe ter gedagtenisse der afwerpinge van het Spaansch juk, uitgesproken in de Grootte Kerk ter Veere op den III van bloeimaand MDCCLXXII met eenige bylagen* (Middelburg 1772).
- Iperen, Josua van, 'Verhandeling over de gewyde beurtzangen', in: *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap* III (Middelburg 1773) 358-434.
- Iperen, Josua van, *Historische redenvoeringe, bij het ontdekken der gedenknaalde, opgericht ter eere van Joannes van Miggrode, den eersten en voornaamsten kerkher-vormer van Zeeland met de afbeeldsels van den heere van Miggrode en de gedenknaalde versierd* (Amsterdam 1774).

- Iperen, Josua van, ‘Antwoord op de Vrage: Mag een natuuronderzoeker, uit de reeds gemaakte waarnemingen en proefondervindingen, verdere gevolgen trekken ter uitvorschinge van de nog onbekende oorzaken der verschynselen? Zoo ja, hoe verre mag hy daarin voortgaan? En welke regelen moet hy daaromtrent in agt nemen?’, in: *Verhandelingen uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen* IV (Middelburg 1775) 3-117.
- Iperen, Josua van, ‘Verhandeling over de eerste voortplantinge van het Christendom’, in: *Verhandelingen uitgegeven door de Hollandsche Maatschappye der Weenschappen te Haarlem* XVI (Haarlem 1775) 1-70.
- Iperen, Josua van, ‘Verhandeling over eene goddelyke verbeeteringe van het zintuig des gezichts’, in: *Verhandelingen uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap I* (Middelburg 1769) 461-509.
- Iperen, Josua van, ‘Bericht wegens eene schild-padde aan de kust van Zeeland’, in: *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap* VI (Middelburg 1777) 620-624.
- Iperen, Josua van, *Kerkelyke historie van het psalm-gezag der christenen van de dagen der apostelen af tot op onzen tegenwoordigen tyd toe en in zonderheid van onze verbeterde Nederduitsche psalmberyminge uit echte gedenkstukken samengebragt* I-II (Amsterdam 1777-1778).
- Iperen, Josua van, *Afscheid van de classis Walcheren en de gemeente van Ter Veere nevens de eerste leerrede op het Oost-Indisch compagnieschip Europa* (Amsterdam 1779).
- Iperen, Josua van, *Intree-rede te Batavia, nevens eene inleidings-redevoering tot de openbaare lessen over de wysbegeerte en fraaije letteren* (Amsterdam 1780).
- Iperen, Josua van, ‘Eenige waarnemingen over de nuttigheid van het verbeteren onzer Hollandsche zeekaarten naar de Engelsche en Fransche’, in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* I (Batavia 1825, 3^e druk) 185-191.
- Iperen, Josua van, ‘Beschryving van eenen witten neger van het eiland Bali’, in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* I (Batavia 1825, 3^e druk) 216-231.
- Iperen, Josua van, ‘Beschryving van eene blanke negerin van de Papoeasche eilanden’, in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* II (1784) 229-244.
- Iperen, Josua van, ‘Verhandeling over de historie-kennis’, in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* II (Batavia 1784) 3-41.
- Iperen, Josua van, ‘Begin van eene Javaansche historie genaamd Sadjara Radja Djawa’, in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* (Batavia 1825, 3^e druk) 94-122.
- Iperen, Josua van, ‘Vervolg van eene Javaansche historie genaamd Sadjara Radja Djawa’, in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* II (Batavia 1784) 262-288.

- Iperen, Josua van en Fredrik Schouwman, 'Beschryving van de wouwouwen', in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* II (Batavia 1784) 383-415.
- Iperen, Josua van, 'Proeve van hoog- gemeen- en berg Javaansch', in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* II (Batavia 1784) 289-297.
- Iperen, Josua van, 'De belemmeringen, treurzang en toezang aan het Bataviaasch genootschap', in: *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* II (Batavia 1784) 151-160.
- Kercken-ordeningen der ghereformeerder Nederlandscher kercken in de vier nationale synoden gemaect ende gearresteert mitsgaders eenige anderen in de provinciale synoden van Hollandt en zeelandt geconcipieert ende besloten* (Delft 1648, 5^e druk).
- [Kersteman, Franciscus Lievens], *Practisyns woordenboekje of verzameling van meest alle de woorden gebruikelijk* (Dordrecht 1758, facsimile-uitgave Groningen 1988).
- [Laus Deo Salus Populo], *Het boek der psalmen nevens de gezangen by de Hervormde Kerk in gebruik: allen, volgens de gewone zangwyzen opnieuw in dichtmaat gebragt door een kunstgenootschap onder de zinspreuk Laus Deo Salus Populo* (Amsterdam 1760).
- Leu, Hans Jacob, *Allgemeines Eydgenössisches oder Schweizerisches Lexicon* XVI (Zürich 1740).
- Lollema, Petrus, *Hekel voor Curillus, Andreades en Eripanus* (Groningen 1746).
- Metzlar, J.C., 'Fragment eener reize van Tessel naar Batavia', in: *Vaderlandsche letteroefeningen* II (1816) 178-182.
- Michaelis, Johann David, *Mosaïsch recht of de ziel der wetten van Mozes, haare betrekking te dier tyd op de regeeringswyze, zeden, landstreek, godsdienst, koophandel, aloude gewoonten, enz.* IV (Haarlem 1775).
- Michaelis, Johann David, *Vragen aan een gezelschap van geleerde mannen die op bevel zyner majesteit des konings van Denemarken naar Arabië reizen, voorgesteld door Johann David Michaelis, waarby gevoegd is Beoordeeling van Niebuhrs beschryving van Arabië* (Amsterdam 1774).
- Mosheim, J.L. von, *Oude en hedendaagsche kerkelijke geschiedenissen: van den geboorte van Christus tot den aanvang der tegenwoordige eeuw* I (Amsterdam 1771).
- Niebuhr, Carsten, *Beschryving van Arabië uit eigene waarnemingen en in 't land zelf verzamelde narigten in 't Neerduitsch vertaald door J. van Ekers* (Amsterdam 1774).
- Nieuwe Nederlandsche jaerboeken of vervolg der merkwaardigste geschiedenissen, die voorgevallen zijn in de verenigde provincien der generaliteitslanden en de volkplantingen van den staet X* (Amsterdam 1775).

- Originele en authentique stukken die gedient hebben zoo in de kerkelijke als civile en criminele procedures gehouden tegen Renatus Stenhuis voormaals predikant te Liefkenshoek. Uitgegeven met consent en authorisatie van de edele Mogende Heeren Gecommitteerde Raden van Zeeland* (Middelburg 1761).
- Pallas, Peter Simon, *Lyst der plant-dieren, bevattende de algemeene schetzen der geslachten en korte beschryvingen der bekende zoorten, met de bygevoegde naamen der schryveren, in het Latyn beschreeven door P.S. Pallas; vertaald en met aanmerkingen en afbeeldingen voorzien door P. Boddaert* (Utrecht 1768).
- Polyander, Johannes, e.a., *Synopsis purioris theologiae* (Leiden 1642, herdruk).
- Raefeldt-van Sytzama, Clara Feyoena van, *Gedichten* (Amsterdam 1794).
- Resolutien van den heeren staaten van Holland en West-Vriesland in haar edele groot mog. vergadering genoomen in den jaare 1754 II* (Den Haag z.j.).
- Resolutien van den Heeren Staaten van Holland en Westfriesland in haar edele groot. mog. vergadering genoomen in den jare 1760 II* (Den Haag 1760).
- Salmon, Thomas, Jan Wagenaar, Matthias van Goch, *Hedendaagsche historie of tegenwoordige staat van alle volkeren XII* (Amsterdam 1740).
- Schelle, Joannes van, *Voortreffelijkheden van Messias koninkrijk, afgeleidt uit de verheven hoedanigheden van den koning uit den vrederyken aert zyner heerschappye, en uit de doorluchtigste lotgevallen, die hetzelfde zullen brengen ten top zyner laetse heerlykheit voorgesteld in xx kerkelyke redenvoeringen over het xi en xii hoofdstuk van den profet Jesaias. Waar achter is gevoegt deszelfs vertaelde akademische redenvoering over den gelukstaet der christenkerke die voor de laatste euangeliedagen bewaert is* (Leiden 1761).
- Scheltus, Jacobus, *Groot placcaetboek, vervattende alle placcaten, ordinantiën ende edicten van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden etc. V* (s-Gravenhage 1725).
- Scheltus, Jacobus, *Groot placcaetboek, vervattende alle placcaten, ordinantiën ende edicten van de Staten-Generaal der verenigde Nederlanden etc. VII* (s-Gravenhage 1770).
- Shaw, Thomas, *Reizen en aanmerkingen door en over Barbaryen en het Ooste uit het Engelsch vertaald door P. Boddaert med.dr. met aantekeningen van den vertaler* (Utrecht 1773).
- Smallegange, Mattheus, *Nieuwe cronyk van Zeeland I* (Middelburg 1696).
- Taats, Benjamin, *Oratio de bellis eruditorum* (Middelburg 1744).
- Thierriat, 'Aanmerkingen raakende de waare beginselen van de vrugtbaarheid der aarde, en hoe men op een gemaklyke en eenvoudige wyze kan weeten, waarvan haare goede en kwaade hoedanigheden afhangen', in: *Nieuwe vaderlandsche letter-oefeningen waar in de boeken en schriften die dagelyks in ons vaderland en elders uitkomen oordeelkundig tevens en vrymoedig verhandeld worden. Benevens mengelwerk in faaije letteren, konsten en weetenschappen betrekkelyk I* (Amsterdam 1768).
- Tael en dichtkundige bydragen II* (Leiden 1762).

- Trip, Lucas, *De bescheiden hekeldichter* (z.p. 1746).
- Verwer, Adriaen, *Schets van de Nederlandse taal, grammatica, poetica en retorica* (Amsterdam 1707, facsimile uitgave 1996).
- Valentijn, François, *Beschryvinge van Groot-Djava, ofte Java Major, behelsende een zeer fraaje landbeschryving van dit magtig eyland, mitsgaders en omstandige beschryving der stadt Batavia, mitsgaders een verhaal der zaaken van China, nevens een beschryving van het eyland Formosa waar agter gevoegt zyn des schryvers uyt en 't huys-reyzen* (Dordrecht 1726).
- Voet, Joannes Eusebius, *Proeve eener nieuwe beryming van het boek der psalmen ontworpen door Joannes Eusebius Voet, Beschaafd, ver voltooid door een genootschap van godgeleerden, taal- en dichtminnaars te samen leden der gereformeerde kerk in Nederland* (Den Haag 1763).
- Voltaire, *Précis de l'ecclésiaste et du cantiques des cantiques* (Luik 1760).
- Vooght van Rynevelt, C.P. de, *Histori van den oorlog in Spanje en Portugal tusschen Karel den III en Filips den V over het bezit der Spaansche monarchie van het begin deszelve in den jare 1704 tot de inruiming van Katalonien 't Jaar 1713 II* (Amsterdam 1740).
- Wachter, Hermanus, *Lyk- en lof-rede op den wel eerwaarden en zeer geleerden heere Josua van Iperen* (Amsterdam 1781).
- Water, Jona Willem te, *Kort verhaal der Reformatie in Zeeland in de zestiende eeuw, benevens eenige verhandelingen dienende tot opheldering van de historie der kerk-hervorminge aldaar, begonnen door den weleerwaarde heer Willem te Water, voltooid en uitgegeven door deszelfs zoon Jona Willem te Water* (Middelburg 1766).
- Water, J.W. te, 'Levensbericht van Hendrik Kluit van Rhijnzaterswoude', in: *Handelingen der jaarlijksche vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden* (Leiden 1813) 5-8.
- Willemsen, Jacobus, *Gedenkteken, opgerecht ter gedachtenis van den rechtveerdigen, op dat die zy tot zegening: in eene lykrede over I. Kon: XI: 43. 1ste deel; op het godzalig en gelukzalig afsterven van den hooggeleerden zeer eerwaarden en godvruchtigen heere Isaäk Schorer* (Middelburg 1751).
- Witte Tierings, Hendrik de, en Petronella Johanna de Timmerman, *Aan den kunstwekenden heere Leonardus Stocke, welervaren arts: wanneer zyn ed. na eene plechtige afscheidsreden uit Middelburg in Zeeland naar Utrecht vertrok* (z.p. 1746).
- Wetten des e. Classis van Walcheren* (Middelburg 1738).

Secundaire literatuur

- Akker, J. van den, 'Nieuwlichterij of bijbels geloven? De evangelische beweging in de achttiende eeuw', in: *Documentatieblad Nadere Reformatie* 27 (2003) 18-36.
- Album studiosorum academiae Groninganae* (Groningen 1915).
- Album studiosorum academiae Lugduno Batavae MDLXXX-MDCCCLXXV accedunt nomina curatorum et professorum per eundem secula* ('s Gravenhage 1875).
- Ahsmann, Margreet J. A. M., *Collegia en colleges: juridisch onderwijs aan de Leidse Universiteit 1575-1630 in het bijzonder het disputeren* (Groningen 1990).
- Algra, Keimpe, *Concepts of space in Greek thought* (Leiden 1995).
- Anema, S., *Een vergeten dichteres uit de achttiende eeuw (Clara Feyona van Sytzama)* (Amsterdam 1921).
- Anderson, Lorin, *Charles Bonnet and the order of the known* (Dordrecht-Boston-London 1982).
- Apeldoorn, L.J. van, *Geschiedenis van het Nederlandsche huwelijksrecht* (Amsterdam 1925).
- Arpots, R.P.L., *Vrank en Vry, Johannes le Francq van Berkheij (1729-1812) een wetenschappelijke proeve op het gebied der letteren* (Nijmegen 1990).
- Asselt, Willem J. van, 'Christus Sponsor. Een bijdrage tot de geschiedenis van het Coccejanisme', in: *Kerk en Theologie* 53 (2002) 108-124.
- Becker, Jochen, *Hendrick de Keyser, standbeeld van Desiderius Erasmus in Rotterdam* (Bloemendaal 1993).
- Beets, A., en J.A.N. Knuttel, *Woordenboek der Nederlandsche taal VI* ('s-Gravenhage 1912).
- Bennink Jansonius, R., *Geschiedenis van het kerkgezag bij de hervormden in Nederland* (Amsterdam 1863).
- Berkel, K. van, *In het voetspoor van Stevin. Geschiedenis van de natuurwetenschap in Nederland 1580* (Meppel 1985).
- Berkel, Klaas van, 'Science in the service of the Enlightenment 1700-1795', in: Klaas van Berkel, Albert Helden en Lodewijk Palm (ed.), *A history of science in the Netherlands, survey, themes and reference* (Leiden 1999) 68-94.
- Berkel, Klaas van, *Universiteit van het noorden, vier eeuwen academisch leven in Groningen I De oude universiteit 1614-1867* (Hilversum 2014).
- Bie, Jan Pieter de, *Het leven en de werken van Petrus Hofstede* (Rotterdam 1899).
- Bieleman, Jan, *Geschiedenis van de landbouw in Nederland 1500-1950 veranderingen en verscheidenheid* (Meppel-Amsterdam 1992).
- Bierens de Haan, J.A., *De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen 1752-1952* (Haarlem 1952).
- Bierens de Haan, *Bouwstoffen voor de wis- en natuurkundige wetenschappen in de Nederlanden* (Amsterdam 1878).
- Biewenga, Ad, *De Kaap de Goede Hoop, een Nederlandse vestigingskolonie 1680-1730* (Amsterdam 1998).

- Bijl, Jilles Pieter, *Een Europese antirevolutionair. Het Europeabeeld van Groen van Prinsterer in tekst en context* (Amsterdam 2011).
- Bijl, M. van der, 'Kerk en politiek omstreeks 1700: een theologisch trio', in: A. Wiggers e.a. (ed.), *Rond de kerk in Zeeland, derde verzameling van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Delft 1991) 177-193.
- Blaas, P. B. M., *Anachronisme en historisch besef. Momenten uit de ontwikkeling van het Europees historisch bewustzijn* (Rotterdam 1988).
- Black, Jeremy, *Cartografie. De verbeelding van de wereldgeschiedenis* (Warnsveld 2004).
- Blom, Sarah, 'Onderwijs en wetenschappelijke vorming', in: D.W. Fokkema en Frans Grijzenhout (ed.), *Rekenschap 1650-2000* (Den Haag 2001) 201-232.
- Boer, Wanda den, 'Oriëntalisme en het kostuum', in: Jef Schaeps, Kasper van Ommen, Arnoud Vrolijk (ed.), *Oostersche weelde. De Oriënt in westerse kunst en cultuur, met een keuze uit de verzamelingen van de Leidse Universiteitsbibliotheek* (Leiden 2005) 31-48.
- Boerendonk, M.J., *Historische studie over den Zeeuwschen landbouw* (Den Haag 1935).
- Boetzelaer van Dubbeldam, C.W. Th., *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie* (Utrecht 1906).
- Bogaard, M. Th. uit den, *De Gereformeerden en Oranje tijdens het eerste stadhoudersloze tijdperk* (Groningen-Jakarta 1955).
- Bohls Elizabeth A., en Ian Duncan (ed.), *Travel writing 1700-1830. An anthology* (Oxford-New York 2005).
- Bonth, Roland de, 'Nu een woordje van de Idea', in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 115 (1999) 143-157.
- Bosch, Roel A., *Het conflict rond Antonius van der Os, predikant te Zwolle 1748-1755* (Kampen 1988).
- Bosch, Roel A., *En nooit meer oude psalmen zingen. Zingend geloven in een nieuwe tijd 1760-1810* (Zoetermeer 1996).
- Bosch, Roel A., 'Godsdienstig liberalisme in de gereformeerde kerk: Antonius van der Os, slachtoffer van het licht', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 111-118.
- Bosch, Roel A., 'De eredienst als strijdperk van Verlichting. De psalmberijming van 1773', in: Van der Wall en Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 209-226.
- Bosch, Roel A., 'Verlichte vriend van duisterlingen: Jan Scharp (1756-1828)', in: Jan Wim Buisman (ed.), *Verlichting in Nederland 1650-1850. Vrede tussen rede en religie?* (Nijmegen 2013) 65-73.
- Bosma, Jelle, *Woorden van een gezond verstand: de invloed van de verlichting op de in het Nederlands uitgegeven preken van 1750 tot 1800 monografie & bibliografie* (Nieuwkoop 1997).

- Bots, J. P.M., *Tussen Descartes en Darwin Geloof en natuurwetenschap in de achttiende eeuw in Nederland* (Assen 1972).
- Bouman, Hermanus, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare hoogleeraren, grotendeels uit ongedrukte of zeldzame bescheiden II* (Utrecht 1847).
- Breen, J.C., 'Gereformeerde populaire historiografie in de zeventiende en achttiende eeuw', in: Lancée, J.A.L. (ed.), *Mythe en werkelijkheid. Drie eeuwen vaderlandse geschiedbeoefening* (Utrecht 1979) 20-67.
- Breisach, Ernst, *Historiography. Ancient, medieval and modern* (Chicago 1983).
- Broeke, C. van den, *Een geschiedenis van de classis. Classicale typen tussen idee en werkelijkheid (1571-2004)* (Kampen 2005).
- Brom-Struik, Willemien, 'Stemonderzoek door Nederlanders', in: *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis XIII* (1932) 238-267.
- Bruin, C.C. de, *De Statenbijbel en zijn voorgangers* (Leiden 1937).
- Brug, P.H. van der, *Malaria en malaise. De VOC in Batavia in de achttiende eeuw* (Amsterdam 1994).
- Bruïne, J.C. de, *Herman Venema, een Nederlandse theoloog in de tijd der Verlichting* (Franeker 1973).
- Buddingh, B., 'Aantekeningen betreffende de Waldenzen, voorkomende in de klassikale acten van Zeeland gedurende de jaren 1655-1662', in: N.C. Kist en W. Mol, *Kerkhistorisch archief I* (Amsterdam 1857) 389-401.
- Buijnsters, P.J., *Tussen twee werelden, Rhijnvis Feith als dichter van het graf* (Assen 1963).
- Buijnsters, P.J., Haasse, Hella S. en Wolthers D., *Betje Wolff en Aagje Deken* (Amsterdam 1979).
- Buijnsters, P.J., *Wolff & Deken: een biografie* (Leiden 1984).
- Buijs, Peter, 'Tussen Verlichting en religie. De publicitaire carrière van Johannes Vlak (1634-1690)', in: Jan Wim Buisman (ed.), *Verlichting in Nederland 1650-1850. Vrede tussen rede en religie?* (Nijmegen 2013) 17-30.
- Buisman, J.W., *Tussen vroomheid en verlichting. Een cultuurhistorisch en -sociologisch onderzoek naar enkele aspecten van de verlichting in Nederland (1755-1810)* (2 dln.; Zwolle 1992).
- Buisman, J.W., 'Rede en openbaring in de verlichting', in: W.T.M. Frijhoff en L. Wessels, *Veelvormige dynamiek, Europa in het ancien Régime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 439-461.
- Buisman, Jan Wim, 'De vrouw, de bijbel en de verlichting. De visie van de jurist Frederik Adolf van der Marck in context', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels, (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 297-308.
- Buisman, Jan Wim, 'Inleiding: vreemde verlichting', in: Jan Wim Buisman (ed.), *Verlichting in Nederland 1650-1850. Vrede tussen rede en religie?* (Nijmegen 2013) 9-13.

- Burnett, S.G., *From Christian hebraism to Jewish studies. Johannes Buxtorf (1564-1629) and Hebrew learning in the seventeenth century* (Leiden 1996).
- Campen, Jan van *De Haagse jurist Jean Royer en zijn verzameling Chinese voorwerpen* (Hilversum 2000).
- Chen, Jianhong, 'De definitie van religie in Hobbes' *Leviathan*', in: Maurice Adams en Willem Lemmens, ed., *Hobbes in de schaduw van Leviathan* (Kapellen 2007) 109-126.
- Cicero, *De goden*. Vertaald door Vincent Hunink, ingeleid door J. den Boeft (Amsterdam 1993).
- Clement, Albert, 'Drie componisten van psalmzettingen, Remigius Schrijver, Willem Lootens en Joost Verschuere Reynvaan', in: *Zeeuws tijdschrift* 40 (1990) 170-178.
- Clement, Albert, 'Willem Lootens (1736-1813) organist en klokkenist van Middeburg', in: *Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 5 (1996) 107-112.
- Constantine, David, *In the footsteps of the gods. Travellers to Greece and the quest for the Hellenic ideal* (Cambridge 2011).
- Contarini, S., 'In de spiegel van de natuur. Het verhevene bij Paulus van Hemert', in: H. Krop en P. Sondereren, *Tussen classicisme en romantiek. Esthetica in Nederland 1780-1870* (Rotterdam 1993) 97-107.
- Cools, H., *Het markizaat Veere. Een relict van Bourgondisch-Habsburgse adelsbeleid* (Leuven 2009).
- Coomans, Janna, 'Genesis en geschiedenis. Fysicotheologie en de historisering van de natuur, 1778-1790', in: *Skript. Historisch tijdschrift* 33 (2014) 29-41.
- Crone, Ernst, *Cornelis Douwes, 1712-1773, zijn leven en zijn werk met inleidende hoofdstukken over navigatie en zeevaartonderwijs in de 17^e en 18^e eeuw* (Haarlem 1941).
- Davids, C.A., *Zeewezen en wetenschap. De wetenschap en de ontwikkeling van de navigatietechniek in Nederland tussen 1585 en 1815* (Amsterdam 1986).
- De Baere, Benoît, 'Het soortbegrip in Buffons Histoire naturelle', in: Linda Speybroeck en Johan Braeckman, *Fascinerend leven. Markante figuren en ideeën uit de geschiedenis van de biologie* (Gent 2013) 209-225.
- Dekker, Jeanine, 'Het bezit van heerlijkheden op het Zeeuwse platteland 1678-1848. Een verkenning van de macht van de stedelijke elite in het buitengebied', *AZG* (2006) 123-161.
- De Smet, Ingrid A.R., *Thuanus. The making of Jacques-Auguste de Thou (1553-1617)* (Genève 2006).
- Deursen, A.Th. van, *Leonard Offerhaus, professor historiarum groninganus (1699-1779)* (Groningen – Jakarta 1957).
- Deursen, A.Th van, 'Wijsgerige geschiedschrijving in Nederland', in: Lancée, J.A.L. (ed.), *Mythe en werkelijkheid. Drie eeuwen vaderlandse geschiedbeoefening (1600-1900)* (Utrecht 1977) 103-120.

- Dijksterhuis, E. J., *De mechanisering van het wereldbeeld* (Amsterdam 1950).
- Dohmen, Christien, *In de schaduw van Scheherazade. Oosterse vertellingen in achttiende-eeuws Nederland* (Nijmegen 2000).
- Dooren, J.P. van, 'Der Weseler Konvent 1568. Neue Forschungsergebnisse', in: *Monatshefte für evangelische Kirchengeschichte des Rheinlandes* 31 (1982).
- Driel, L. van, en J. Noordegraaf, *De Vries en Te Winkel, een dubbelbiografie* (Den Haag-Antwerpen 1998).
- Duke, Alastair, *Reformation and revolt in the Low Countries* (Londen-Ronconverte 1990).
- Dunér, David, *The natural philosophy of Emanuel Swedenborg. A study in conceptual metaphors of the mechanistic world-view* (Dordrecht 2013).
- Dunthorne, Hugh, 'Dramatizing the Dutch Revolt. Romantic history and its sixteenth-century antecedents', in: Judith Pollmann en Andrew Spicer (ed.), *Public opinion and changing identities in the early modern Netherlands. Essays in honour of Alastair Duke* (Leiden-Boston 2007) 11-31.
- Düring, Detlev, *Katalog der Handschriften der Universitätsbibliothek Leipzig I Die neuzeitliche Handschriften der Nullgruppe 1* (Wiesbaden 2000).
- Egertson, Frank N., *Roots of ecology. Antiquity to Haeckel* (California 2012).
- Eijkman, L.P.H., 'Geschiedkundig overzicht van de klankeer in Nederland', in: *De nieuwe taalgids* 17 (1923) 161-174.
- Eijnatten, Joris van, *Liberty and concord in the United Provinces. Religious toleration and the public in the eighteenth-century Netherlands* (Leiden 2003).
- Enthoven, Victor, 'Tussen hoop en vrees, de Schotse stapel in Veere anno 1772', in: *Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 7 (1998) 41-51.
- Essa, Ahmed en Othman Ali, *Studies in islamic civilization. The muslim contribution to the Renaissance* (Londen 2009).
- Fekkes, Johan, 'De Nijkerkse opwekkingsbeweging verdacht van "Geestdrijverij"', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 119-133.
- Feldman, Burton en Robert D Richardson, *The rise of modern mythology 1680-1860* (Bloomington 1972).
- Fortgens, H.W., *Schola Latina. Uit het verleden van ons voorbereidend hoger onderwijs* (Zwolle 1958).
- Fournier, M., 'Nederlanders en de ontwikkeling van de microscoop', in: *Nederlands tijdschrift voor geneeskunde* (1991) 2433-2438.
- François, Karen, *Politiek van de wiskunde* (Brussel 2008).
- Fraser, Craig, 'Mathematics', in: Roy Porter (ed.), *The Cambridge history of science, IV, eighteenth-century science* (Cambridge 2003) 305-327.
- Frijhoff, W., 'Zeelands universiteit. Hoe vaak het mislukte en waarom', in: A.I. Bierman e.a., *Worstelende wetenschap. Aspecten van wetenschapsbeoefening in Zeeland van de zestiende tot in de negentiende eeuw* (overdruk AZG 1987) 7-41.

- Fuck, Johann, *Die Arabischen Studien in Europa bis in den Anfang des 20. Jahrhunderts* (Leipzig 1955).
- Gaier, Ulrich, 'Lieder der Liebe. Herders Hohelied-Interpretation', in: Anselm C. Hagedorn (ed.), *Perspectives on the Song of Songs. Perspektiven der Hoheliedauslegung* (Berlijn 2005) 317-337.
- García Martínez, F., en A.S. van der Woude, *De rollen van de Dode Zee, ingeleid en in het Nederlands vertaald I* (Kampen 1994).
- Garret, Aaron, 'Human Nature', in K. Haakonssen (ed.), *The Cambridge history of eighteenth-century philosophy* (Cambridge 2006) 160-233.
- Gehlen, A.F.L., *Notariële acten uit de 17^e en 18^e eeuw, handleiding voor gebruikers* (Zutphen 1986).
- Gerritsen, W.P., *De eenhoorn der geleerden: het debat over het bestaan van de eenhoorn van de zestiende tot de negentiende eeuw: catalogus bij een tentoonstelling in de Leidse universiteitsbibliotheek 29 augustus-22 september* (Leiden 2002).
- Glasius, B., *Godgeleerd Nederland. Biographisch woordenboek van Nederlandsche Godgeleerden* (3 dln.; 's Hertogenbosch 1851-1856).
- Graafland, C., 'Alexander Comrie (1706-1774)', in: T. Brienens (ed.), *De Nadere Reformatie. Beschrijving van haar voornaamste vertegenwoordigers* ('s-Gravenhage 1986) 315-347.
- Grafton, Anthony *Defenders of the text. The traditions of scholarship in an age of science 1450-1800* (Cambridge-Massachusetts-London 1991).
- Grafton, Antony, *What was history? The art of the history in early modern Europe* (Cambridge 2007).
- Granström, Johan Georg, *Treatise on intuitionistic type theory* (Dordrecht-Heidelberg-London-New-York 2011).
- 's Gravesande, Willem Jacob, *Welzijn, wijsbegeerte en wetenschap*. Uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door C. de Pater (Baarn 1988).
- Greef, W. de, *Calvijn en zijn uitleg van de psalmen. Een onderzoek naar zijn exegetische methode* (Kampen 2006).
- Green, Nile (ed.), *Writing travel in Central Asian history* (Indiana 2014).
- Groenenboom-Draai, Elly, *De Rotterdamse woelreus. De Rotterdamse Hermes (1720-21) van Jacob Campo Weyerman. Cultuurhistorische verkenningen in een achttiende-eeuwse periodiek* (Amsterdam 1994).
- Groenveld, S., 'Beeldvorming en realiteit. Geschiedschrijving en achtergronden van de Nederlandse opstand tegen Filips II', in: P.A.M. Geurts en A.E.M. Jansen (ed.), *Geschiedschrijving in Nederland. Studies over de historiografie van de nieuwe tijd II, Geschiedbeoefening* ('s-Gravenhage 1981) 55-84.
- Groetsch, Ulrich, *Hermann Samuel Reimarus (1694-1768). Classicist, hebraïst, Enlightenment radical in disguise* (Leiden 2015).

- Groot, Hans, 'De band met thuis. Brieven van Josua van Iperen van de Kaap en uit Batavia', in: Michel van Kempen, Piet Verkruijsse en Adrienne Zuiderweg (ed.), *Wandelaar onder de palmen. Opstellen over koloniale en postkoloniale literatuur: opgedragen aan Bert Paasman* (Leiden 2004) 335-347.
- Groot, Hans, *Van Batavia tot Weltevreden. Het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen 1778-1867* (Leiden 2009).
- Gunneweg, Antonius H., *Vom Verstehen des Alten Testaments. Eine Hermeneutik* (Göttingen 2011).
- Haak, Nel van den, *De machinemens. De machinemetafoor in de geneeskunde en in het denken over ziekte en gezondheid* (Amsterdam 2013).
- Hageman, J.J.Cz, 'Geschied- en aardrijkskundig overzicht van Java op het einde der achttiende eeuw', in: *Tijdschrift voor Indische taal-, land-, en volkenkunde* IX (Batavia 1860) 261-419.
- Haitsma Mulier E.O.G. (ed.), *Repertorium van geschiedschrijvers in Nederland 1500-1800* (Den Haag 1990).
- Hanou, André, 'Het meisje God en Vaderland, een ideale religieuze opvoeding volgens Wolff en Deken', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 309-324.
- Häseler, Jens, 'Johann Bernard Merian: ein Schweitzer Philosoph an der Berliner Akademie', in: Martin Fonitus en Helmut Hotzhey (ed.), *Schweitzer in Berlin des 18. Jahrhunderts* (Berlijn 1996) 217-230.
- Haskell, Yasmin, *Prescribing Ovid: The Latin works and networks of the enlightened Dr. Heerkens* (Londen-New-York 2013).
- Hazard, P., *La crise de la conscience Européenne (1680-1715)* (Parijs 1935); Nederlandse vertaling: *De crisis in het Europese denken. Europa op de drempel van de Verlichting 1680-1715* (Amsterdam 1990).
- Heath, Peter 'Allegory in Islamic Literature', in: Rita Copeland en Peter T. Struck *The Cambridge Companion to Allegory* (Cambridge 2010) 83-100.
- Heppe, Heinrich, *Geschichte des Pietismus und der Mystik in der Reformierte Kirche namentlich der Niederlande* (Leiden 1879).
- Heuser, Harro, *Unendlichkeiten. Nachrichten aus dem Grand Canyon des Geistes* (Wiesbaden 2008).
- Hirsch, Emanuel, *Geschichte der neueren evangelischen Theologie im Zusammenhang mit den allgemeinen Bewegungen des europäischen Denkens* IV (Gütersloh 1975, 5e druk).
- Hofman, Beno, *De dichtende burgemeester Lucas Trip*. <http://www.groningerarchieven.nl/historie/stadsverhalen/taal-en-literatuur/de-dichtende-burgemeester-lucas-trip>. Geraadpleegd d.d. 03-09-2015.
- Honders, A.C., "'Zo doe Hij ook aan mij". De psalmberijming van Datheen (1566) en de staatsberijming (1773)', in: J. de Bruijn en W. Heijting (ed.), *Psalmzingen in de Nederlanden van de zestiende eeuw tot heden* (Kampen 1991) 201-213.

- Honig, A.G., *Alexander Comrie* (Utrecht 1892).
- Hopkins, Donald, *Princes and peasants smallpox in history* (Chicago 1983).
- Hüdgens, Elly, *Het raadsel Radermacher, een speurtocht naar de drijfveren van een Zeeuws regent in de achttiende eeuw* (ongepubliceerde doctoraalscriptie Erasmusuniversiteit, Rotterdam 1995).
- Huisman, Cornelis, *Neerlands Israël. Het natiebesef der traditioneel-gereformeerden in de achttiende eeuw* (Dordrecht 1983).
- Israel, Jonathan I., *The Dutch Republic. Its rise, greatness and fall, 1477-1806* (Oxford 1995); Nederlandse vertaling: *De Republiek 1477-1806* (Franeker 2001).
- Israel, Jonathan I., *Radical Enlightenment: Philosophy and the making of modernity* (Oxford 2001); Nederlandse vertaling: *Radicale Verlichting. Hoe radicale Nederlandse denkers het gezicht van onze cultuur voorgoed veranderden* (Franeker 2001).
- Israel, Jonathan, I., *Enlightenment contested: Philosophy, modernity and the emancipation of man 1670 – 1752* (Oxford 2006); Nederlandse vertaling: *Verlichting onder vuur, filosofie, moderniteit en emancipatie 1770-1752* (Franeker 2010).
- Jespers, F.P.M., *De kracht in alles: het mechanistisch en metafysisch systeem van Leibniz* (Assen 1997).
- Johannes, G.J., *Barometer van de smaak. Tijdschriften in Nederland* (Den Haag 1995).
- Jonckbloed, W.J.A., *Gedenkboek der hoogeschool van Groningen ter gelegenheid van haar vijfde halve eeuwfeest op last van den academischen senaat* (Groningen 1864).
- Jong, H. de, 'Jacobus Willemsen (1698-1780) Lampiaans Godgeleerde in het 'dierbaar' Middelburg', *AZG* (1991) 33-122.
- Jong, O. J. de, 'De kerken der hervorming van 1517 tot 1813', in: A.G. Weiler (ed.), *Geschiedenis van de kerk in Nederland* (Utrecht-Antwerpen 1962).
- Jonge, Henk Jan de, 'Willem Godschalck à Focquenbroch (Focquenbroch) student theologie te Leiden en bursaal in het Collège Wallon (ca. 1658-1661)' in: *Fumus. Mededelingen van de stichting Willem Godschalck van Focquenbroch* 1 (2003) 2-15.
- Jongste, J.A.F. de, 'The restauration of the Orangist regime in 1747: the modernity of a "Glorious Revolution"', in: Margareth C. Jacob en Wijnand Mijnhardt (ed.), *The Dutch Republic in the eighteenth century. Decline, enlightenment, and revolution* (Ithaca 1992) 32-59.
- Jorink, Eric, 'Mededogen, hoop en woorden van vermaning. Hollandse reacties op valse joodse messias Sabbetai Sevi', *Groniek* 123 (1993) 46-88.
- Jorink, Eric, *Het 'Boeck der Natuerè'. Nederlandse geleerden en de wonderen van Gods schepping* (Leiden 2006).
- Jorink, Eric en Huib Zuidervaart, 'How Isaac Newton was fashioned in the Netherlands', in: Eric Jorink en Ad Maas, (ed.), *Newton and the Netherlands. How Newton's ideas entered the continent* (Leiden 2012) 13-65.

- Kagchelland, A., en M. Kagchelland, *Van Dompers en verlichten. Een onderzoek naar de confrontatie tussen het vroege protestantse Reveil en de Verlichting in Nederland (1815-1826)* (Delft 2009).
- Kanas, Nick, *Star Maps, History, artistry and cartography* (New York 2012).
- Kaplan, Benjamin, *Cunegonde's kidnapping. A story of religious conflict in the age of Enlightenment* (New Haven-London 2014).
- Kennedy, William John, *Jacopo Sannazaro and the uses of pastoral* (Hannover-London 1983).
- Kesteloo, H.M., 'De Stadsrekeningen van Middelburg 1700-1810 IX', *AZG* (1902) 1-260.
- Ketting, Herman jr., *Leven, werk en rebellie aan boord van Oost-Indiëvaarders (1595-±1650)* (Amsterdam 2002).
- Kluiver, Jan Hendrik, *De soevereine en independente staat Zeeland: de politiek van de provincie Zeeland inzake vredesonderhandelingen met Spanje tijdens de tachtigjarige oorlog tegen de achtergrond van de positie van Zeeland in de Republiek* (Middelburg 1998).
- Knuttel, J.A.N., *Woordenboek der Nederlandsche taal* III ('s-Gravenhage-Leiden 1916).
- Knuttel, W.P.C., *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek* IV (Den Haag 1902).
- Kollewijn, A.M., *Aanleiding tot de beoefening van de nieuwere letterkunde* (Schoonhoven 1872, 3^e druk).
- Konersmann, Ralph (ed.), *Wörterbuch der philosophischen Metaphern* (Darmstadt 2007).
- Kooijmans, Luuc, *De doodskunstenaar. De anatomische lessen van Frederik Ruysch* (Amsterdam 2004).
- Korpel, Luc, 'Inleiding', in: Luc Korpel (ed.), *In Nederduitsch gewaad. Nederlandse beschouwingen over vertalen 1760-1820* (Den Haag 1993) 5-21.
- Kraus, H.J., *Psalmen I. Biblischer Kommentar Alten Testament* (Neukirchen-Vluyn 1978).
- Kraus, Hans Joachim, *Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments* (Göttingen 1982).
- Krop, H., en J. van Sluis, *Pierre Bayle, over Spinoza* (Budel 2006).
- Krop, Henri, *Spinoza. Een paradoxale icoon van Nederland* (Amsterdam 2014).
- Kruithof, Bernard, 'De deugdzame natie. Het burgerlijk beschavingsoffensief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tussen 1784 en 1860', in: Bernard Kruithof, Jan Noordman en Piet de Rooy (ed.), *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs. Inleiding; bronnen; onderzoek* (Nijmegen 1983, 2^e herziene druk) 371-385.
- Kruyskamp, Cornelis, *Woordenboek der Nederlandsche taal* II (1903).
- Laan, K. ter, *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid* (Den Haag- Jakarta 1952, 2^e druk).

- Lammers, C.J., *Nederland als bezettende mogendheid 1648-2001* (Amsterdam 2003).
- Legaspi, Michael C., *The death of Scripture and the rise of biblical studies* (Oxford 2010).
- Legger, Arthur L., *Het sluitende bewijs: opmerkingen over providentiële geschiedschrijving* (ongepubliceerde scriptie UVA, Amsterdam 1994).
- Legger, Arthur L., *Onrust in Zeeland 1775-'79, opmerkingen over de invloed van de gereformeerde religie in de Republiek tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw* (ongepubliceerde doctoraalscriptie UVA, Amsterdam 1994).
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, *Over de natuurlijke theologie van de Chinezen*. Vertaald en ingeleid door Karel. L. van der Leeuw (Budel 2006).
- Leibniz, G.W., *Metafysische verhandeling*. Ingeleid vertaald en geannoteerd door Machiel Karskens (Bussum 1981).
- Leuftink, A.E., *Harde heelmeeesters. Zeelieden en hun dokters in de 18de eeuw* (Zutphen 2008).
- Leune, J.M.G., *Lillo en Liefkenshoek* [4 delen in 8 banden] (Brussel 2006).
- Lieburg, F.A., van, *Eswijlerianen in Holland, 1734-1743. Kerk en kerkvolk in strijd over de Zielseenzame meditatieën van Jan Willemsz. Eswijler (circa 1633-1719)* (Kampen 1989).
- Lieburg F.A. van, *Repertorium van Nederlandse hervormde predikanten tot 1816, I Predikanten* (Dordrecht 1996).
- Lieburg, F.A., 'Het personeel van de Indische Kerk', in: G.J. Schutte (ed.), *Het Indisch Sion. De Gereformeerde Kerk onder de V.O.C.* (Hilversum 2002).
- Lifschitz, Avi, *Language and Enlightenment. The Berlin debates of the eighteenth century* (Oxford 2012).
- Lokin, J.A.H., en W.J Swalve, *Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis* (Den Haag 2006).
- Los, Willeke, 'De predikant als pedagoog, de prijsverhandeling van Allard Hulshoff over geestelijke en zedelijke vorming', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 279-296.
- Lovejoy, Arthur O., *The great chain of being. A study of the history of an idea* (Cambridge-Massachusetts-Londen 2001, 22^e druk).
- Lüdke, Christine, *Ich bitte mir Euer Hochedelgebobren Gedancken aus! Beiträge zur Erschließung und Analyse von Jakob Bruckers Korrespondenz* (Augsburg 2006).
- Luth, Jan R., 'Daer wert om 't seerste uitgekreten...' *Bijdragen tot een geschiedenis van de gemeentezang in het Nederlandse gereformeerde protestantisme ± 1550- ± 1852* (Kampen 1986, 2^e druk).
- Luth, Jan R., 'Psalmzingen in het Nederlandse gereformeerde protestantisme sinds de zestiende eeuw', in: J. de Bruijn (ed.), *Psalmzingen in de Nederlanden van de zestiende eeuw tot heden* (Kampen 1991) 185-199.

- Luth, Jan R., Josua van Iperens betekenis voor de geschiedenis van de kerkzang in het gereformeerd protestantisme', in: A Wiggers e.a. (ed.), *Rond de kerk in Zeeland. Derde verzameling bijdragen van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Delft 1991) 223-236.
- Lutz, Bernd (ed.), *Metzler Philosophie Lexicon. Begriffe und Definitionen* (Stuttgart-Weimar 1995).
- Maanen, Jan van, 'Sprongen in het diepe en passen op de plaats - wiskunde in de achttiende eeuw', in: Machiel Keestra (ed.), *Een cultuurgeschiedenis van de wiskunde* (Amsterdam 2006) 127-149.
- Madelein, Christophe, en Jürgen Pieters, 'Drie pogingen tot een Nederlands sublieme', in: Bilderdijk, Kinker en Van Hemert, *Als van hooger bestemming en aart*. Samengesteld en ingeleid door Christophe Madelein en Jurgen Pieters met een nawoord van Piet Gerbrandy (Groningen 2008).
- Madelein, Christophe, en Jürgen Pieters, *Bilderdijk, Kinker en Van Hemert. Als van hooger bestemming en aart* (Groningen 2008).
- Madelein, Christophe, *Juigchen in den adel der menschelijke natuur. Het verhevene in de Nederlanden (1770-1830)* (Gent 2010).
- Man, J.C. de, 'Leonardus Stocke, eene historische bijdrage', in: *Tijdschrift van de Nederlandsche maatschappij tot bevordering der geneeskunst* 11 (1856).
- Martin, H.G., *Fenelon en Hollande* (Parijs 1928).
- McComas, Alan J., *Galvani's spark. The story of the nerve impulse* (Oxford 2011).
- McRea, Robert, 'The theory of knowledge', in: Nicholas Jolley, *The Cambridge companion to Leibniz* (Cambridge 1995) 176-198.
- Meertens, P.J., *Meertens over Zeeuwen. Zeeuwse studies uitgegeven naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag* (Middelburg 1979).
- Meijer, J. Th., *Kritiek als herwaardering. Het levenswerk van Jacob Perizonius (1651-1715)* (Leiden 1971).
- Meijering, Eginhard, *Geschiedenis van het vroege christendom, van de Jood Jezus van Nazareth tot de Romeinse keizer Constantijn* (Amsterdam 2006, 3^e druk).
- Meijering, Eginhard, *Van Irenaeus tot Barth, klassieke gestalten van christelijk geloven en denken* (Kampen 2008)
- Mercier, Christa en R.C. Sleigh jr., 'Metaphysics: the early period to the Discourse on Metaphysics' in: Nicholas Jolley, *The Cambridge companion to Leibniz* (Cambridge 1995) 67-123.
- Merle, Robert, 'The theory of knowledge', in Nicholas Jolley (ed.), *The Cambridge companion to Leibniz* (Cambridge 1995) 176-178.
- Meusel, J.G., *Lexikon der von 1750 bis 1800 verstorben Teutschen Schriftsteller IX* (Leipzig 1811).
- Meyer J. (ed.), *Das grosse Conversations-Lexicon für die gebildeten Stände IX* (Hildburghausen 1847).
- Mijnhardt, W.M., 'Wetenschapsbeoefening onder het Ancien Regime. Het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 1765-1794', *AZG* (1985) 1-94.

- Mijnhardt, W.M., *Tot heil van 't Menschdom. Culturele genootschappen in Nederland 1750-1815* (Amsterdam 1988).
- Mirandola, Pico della, *Rede over de menselijke waardigheid*. Vertaald en van aantekeningen voorzien door Michel op de Coul, ingeleid en van een nawoord voorzien door Jan Papy (Groningen 2008).
- P.C. Molhuysen, *Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit I* ('s-Gravenhage 1913).
- Mooij, Charles C.M. de, *Geloof kan bergen verzetten, Reformatie en katholieke herleving te Bergen op Zoom, 1577-1795* (Hilversum 1998).
- Mooij, Jack de, 'De vrijheid en godsdienst in Vlissingen. Strijd om de bouw van een rooms-katholieke kerk', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 227-238.
- Mooij, Jack de, *Jona Willem te Water. Historicus en theoloog tussen traditie en Verlichting* (z.p. 2008).
- Mörzer Bruyns, W.F.M., *Konst der stuurlieden. Stuurmanskunst en maritieme cartografie in acht portretten 1540-2000* (Zutphen 2001).
- Mörzer Bruyns, W.F.M., *Schip recht door zee.. De octant in de Republiek in de achttiende eeuw* (Amsterdam 2003).
- Mulsow, Martin, *Monadentheorie, Hermetik und Deismus. Georg Schades Geheime Aufklärungsgesellschaft 1747-1760* (Hamburg 1998).
- Mulsow, Martin (ed.), *Between philology and radical enlightenment. Hermann Samuel Reimarus (1694-1768)* (Leiden 2011).
- Mungello, D.E., *Curious land. Jesuit accomodation and the origins of sinology* (Stuttgart 1985).
- Munk, Reinier, "De roem van dien wijsgeer, "ook bij onze natie" Moses Mendelssohns als verlichtingsdenker en de vroege receptie van zijn denken in de Republiek', in: Jan Wim Buisman (ed.), *Verlichting in Nederland 1650-1850. Vrede tussen rede en religie?* (Nijmegen 2013) 101-128.
- Nagtglas, F., *De algemeene kerkeraad van de Nederduitsch-hervormde gemeente te Middelburg van 1574-1860 met eene inleiding en aantekeningen* (Middelburg 1860).
- Nagtglas, F., *Levensberigten van Zeeuwen, zijnde een vervolg op P. de la Rue, Geletterd, staatkundig en heldhaftig Zeeland voor het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen I* (Middelburg 1888).
- Neele, Arno, *De ontdekking van het Zeeuwse platteland. Culturele verhoudingen tussen stad en platteland 1750-1850* (Zwolle 2011).
- Neele, Arno, 'Religie en Cultuur', in: Paul Brusse en Jeanine Dekker (ed.), *Geschiedenis van Zeeland III* (Utrecht z.j.) 221-305.
- Neumann, Florian, 'Mosheim und die Westeuropäische Kirchengeschichtsschreibung', in: Martin Mulsow (ed.), *Johann Lorenz Mosheim (1693-1755) Theologie im Spannungsfeld von Philosophie, Philologie und Geschichte* (Wiesbaden 1997) 111-146.

- Nimwegen, Olaf van, *De Republiek der Verenigde Nederlanden als grote mogendheid. Buitenlandse politiek en oorlogsvoering in de eerste helft van de achttiende eeuw, en in het bijzonder tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748)* (Amsterdam 2002).
- Noonan, F. Thomas, *The road to Jerusalem. Pilgrimage and travel in the age of discovery* (Philadelphia 2007).
- Oldenhuis, F.T. e.a., *Schurende relaties tussen recht en religie* (Assen 2007).
- Overdiep, G.S., 'De invloed der Italiaansche letteren', in: F. Baur e.a. (ed.), *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden III* (Antwerpen-Brussel-'s Hertogenbosch z.j.) 54-58.
- Paasman, Bert, *J.F. Martinet. Een Zutphens filosoof in de achttiende eeuw* (Zutphen 1971).
- Passmore, J.A., *Ralph Cudworth, an interpretation* (Cambridge 2013, 1^e editie 1951).
- Pater, C. de, 'Nicolaus Engelhardt, en zijn kritiek op de beginselen der natuurkunde van Petrus van Musschenbroek: Wolffianisme versus newtonianisme', in: *Tijdschrift voor de geschiedenis der geneeskunde, natuurwetenschappen en techniek* 13 (1990) 141-162.
- Philippa, M., F. de Brabandere en Quak, A., *Etymologisch woordenboek van het Nederlands I* (Amsterdam 2003).
- Phillipson, Nicholas, 'Providence and progress: an introduction to the historical thought of William Robertson', in: Stewart J. Brown (ed.), *William Robertson and the expansion of empire* (Cambridge 1997) 55-73.
- Pitlo, A., *De zeventiende en achttiende eeuwse notarisboeken. Een verhandeling over notarisboeken, notarisambt en notarieel recht onder de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Amsterdam 2004).
- Pocock, J.G.A., *Barbarism and religion. Volmue V. Religion the first triumph* (Cambridge 2010).
- Poggendorff, J.C., *Biographisch-literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften enthaltend Nachweisungen über Lebensverhältnisse und Leistungen von Mathematikern, Astronomen, Physikern, Mineralogen, Geologen usw. aller Völker und Zeiten I* (Leipzig 1863).
- Polderman, Tiny, en Peter Blom, *Veere van vissersbuurt tot vestingstad* (Goes 1996).
- Pollmann, Judith, *Het oorlogsverleden van de Gouden Eeuw* (Leiden 2008).
- Pollmann, Judith, *Herdenken, herinneren, vergeten. Het beleg en ontzet van Leiden in de Gouden Eeuw* (Leiden 2008).
- Pollmann, Judith, 'No man's land. Reinventing Netherlandish identities 1585-1621', in: Robert Stein en Judith Pollmann (ed.), *Networks, religions and nations. Shaping identities in the Low Contries 1300-1650* (2010) 241-261.
- Popkin, Richard H., *The history of scepticism from Erasmus to Spinoza* (California 1979).

- Post, S.D., 'Machtsmisbruik in Middelburg, Een onderzoek naar de achtergrond van Smijtegelts aversie tegen de coccejaanse predikanten', *Documentatieblad Nadere Reformatie* 15 (1991) 32-43.
- Post, S.D., *Pieter Boddaert en Rutger Schutte. Piëtistische dichters in de achttiende eeuw* (Houten 1995).
- Pott, Martin, *Aufklärung und Aberglaube. Die Deutsche Aufklärung im Spiegel ihrer Aberglaubenskritik* (Tübingen 1992).
- Priester, Peter R., *Geschiedenis van de Zeeuwse landbouw circa 1600-1910* (Wageningen 1998).
- Prins, A.W. 'Leonardus Stocke, fysicotheologie en materialisme in de achttiende eeuw in Nederland', *Algemeen Nederlands tijdschrift voor wijsbegeerte* 75 (1983) 95-109.
- Pucket, David L., *John Calvins' exegesis of the Old Testament* (Louisville, Kentucky 1995).
- Punt, H., *Bernard Siegfried Albinus (1697-1770). On 'human nature'. Anatomical and physiological ideas in eighteenth-century Leiden* (Amsterdam 1983).
- Punt, W., 'De introductie van Nicolaas de Castro als bisschop-abt van Middelburg', *Zeeuws tijdschrift* 34 (1984) 8-11.
- Rádl, Emanuel, *Geschichte der biologischen Theorien in der Neuzeit I* (Leipzig 1909).
- Rahlf, Alfred, *Septuaginta II* (Stuttgart 1979).
- Ras, J.J., *De beoefening van het Javaans in Indonesië en Nederland* (Leiden 1992).
- Rauch, Alan, *Useful knowledge. The Victorians, morality and the march of intellect* (Durham 2001).
- Reitsma, J., en S. D. van der Veen, *Acta der provinciale en particuliere synoden, gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572-1620 V* (Groningen 1896).
- Renders, Hans, *De zeven hoofdzonden van de biografie. Over biografen, historici en journalisten* (Almere 2008).
- Renier, J., *Nieuwe naamlijst der predikanten in de hervormde gemeente van Vere, sedert afwerping van het Spaansche juk ten jare 1572* (Middelburg 1834).
- Rinzema, Anton J., 'Groninger hoogleraren uit de periode 1614-1867 en hun belangstelling voor de geschiedenis der Middeleeuwen', in: Catrien Santing (ed.), *De geschiedenis der Middeleeuwen aan de Groningse universiteit 1614-1939* (Hilversum 1997) 11-38.
- Roelevink, J., *Gedictieerd verleden. Het onderwijs in de algemene geschiedenis aan de universiteit te Utrecht 1735-1839* (Amsterdam-Maarsen 1986).
- Röell, J., 'Levensbericht van mr. H.C. Verniers van der Loeff', in: *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (Leiden 1891) 176-216.
- Rohls, Jan, *Protestantische Theologie der Neuzeit I Die Voraussetzungen und das 19. Jahrhundert* (Tübingen 1997).

- Rooden, Peter van, *Religieuze regimes. Over godsdienst en maatschappij in Nederland (1570-1990)* (Amsterdam 1996).
- Rooze-Stouthamer, C., *Hervorming in Zeeland (ca. 1520-1572)* (Goes 1996).
- Rutgers, F.L., *Acta van de Nederlandsche synoden der zestiende eeuw* (Utrecht 1889).
- Rutherford, Donald, 'Metaphysics: the late period', in: Nicholas Jolley, *The Cambridge companion to Leibniz* (Cambridge 1995) 124-175.
- Rutten, Willibrord, 'De vreselijkste aller harpijen'. *Pokkenepidemieën en pokkenbestrijding in Nederland in de achttiende en negentiende eeuw. Een sociaal-historische en historisch-demografische studie* (Wageningen 1997).
- Ruys, Th., *Petrus Dathenus* (Utrecht 1919).
- Sande, Anton van de, *Vrijmetselarij in de lage landen. Een mysterieuze broederschap zonder geheimen* (Zutphen 1995).
- H.M.W. van de Sandt, *Joan Alberti, een Nederlandse theoloog en classicus in de achttiende eeuw* (Utrecht 1984).
- Sassen, F., *Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland tot het einde van de negentiende eeuw* (Amsterdam-Brussel 1959).
- Sassen, F., *De illustre school te Maastricht en haar hoogleraren 1683-1794* (Amsterdam 1972).
- Sancisi-Weerdenburg, Heleen, 'Lege veteres, sperne recentiores. Turselinus en het achttiende-eeuwse geschiedenisonderwijs', in: *Studeren en promoveren in Utrecht. Utrechtse Historische Cahiers* 1 (1996) 22-35.
- Sassen, F., *Studenten van de illustre school te 's Hertogenbosch 1636-1810 ter reconstructie van het album studiosorum* (Amsterdam 1970).
- Schaik, C.J.J. van, *Balthazar Huydecoper. Een taalkundig, letterkundig en geschiedkundig initiator* (Assen 1962).
- Schechter, Ronald, *Obstinate Hebrews. Representations of Jews in France, 1715-1815* (Berkeley-Los Angeles-Londen 2003).
- Schlüter, Gisela, 'Toleranzidee', in: Albert Horst Glaser en György M. Vajda (ed.), *Die Wende von der Aufklärung zur Romantik 1760-1820* (Amsterdam-Philadelphia 2001) 251-258.
- Schneiders, P. *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis. Van Librije tot virtuele bibliotheek* (Den Haag 1997).
- Schotel, G.D.J., *De openbare eeredienst der Nederlandsche Hervormde Kerk in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw* (Leiden z.j.).
- Schulte, P.B.M., *Hermann Boerhaave praelectiones de morbis nervorum 1730-1735* (Leiden 1959).
- Schutte, O., *Repertorium vertegenwoordigers in Nederland en in het buitenland* ('s-Gravenhage 1976).
- Sens, Angelie, 'Mensaap, heiden, slaaf'. *Nederlandse visies op de wereld rond 1800* (Den Haag 2001).
- Sepp, C., *Johannes Stinstra en zijn tijd. Eene bijdrage tot de geschiedenis der kerk en school in de 18^e eeuw* I (2 dln.; Amsterdam 1865, 1866).

- Sheehan, Jonathan, *The Enlightenment Bible. Translation, scholarship, culture* (Princeton/Oxford 2005).
- Sierman, Barbara, 'Toneel op de Haarlemse kermis in de achttiende eeuw', in: E.K. Grootes (ed.), *Haarlems Helicon. Literatuur en toneel te Haarlem vóór 1800* (Hilversum 1993) 177-186.
- Singeling, G.F., *Gezellige schrijvers. Aspecten van letterkundige genootschappelijkheid in Nederland, 1750-1800* (Amsterdam 1991).
- Sliggers, B.C., 'Honderd jaar natuurkundige amateurs te Haarlem', in: A. Wiechmann en L.C. Palm (ed.), *Een elektriserend geleerde. Martinus van Marum 1750-1837* (Haarlem 1987) 67-101.
- Sluis, Jacob van, *Herman Alexander Röell* (Leeuwarden 1988).
- Smend, Rudolf, *From Astruc to Zimmerli. Old Testament scholarship in three centuries* (Tübingen 2007).
- Snijders, G., *Friedrich Adolph Lampe* (Harderwijk 1954).
- Sonderen, P.C., 'Frans Hemsterhuis. Het verlangen naar schoonheid', in: H. Krop en P.C. Sonderen, *Tussen classicisme en romantiek. Esthetica van 1770-1870* (Rotterdam 1993) 9-32.
- Spiertz, M.G., *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw. Kerkelijke, politieke en sociale verhoudingen 1775-1801* (Assen 1964).
- Spoelder, J., *Prijsboeken op de Latijnse school. Een studie naar het verschijnsel prijsuitreiking en prijsboek op de Latijnse scholen in de Noordelijke Nederlanden, ca 1585-1876, met een repertorium van wapenstempels* (Amsterdam 2000).
- Stadig, Anneke, *Victor de Stuers en de monumenten van Veere* (ongepubliceerde doctoraalscriptie UVA, Amsterdam 1985).
- Stapper, Léon, Peter Altena en Michel Uyen, *Van Abelard tot Zoroaster. Literaire en historische figuren vanaf de renaissance in literatuur, muziek, beeldende kunst en theater* (Nijmegen 1994).
- Sterkenburg, P.G.J. van, *Van woordenlijst tot woordenboek. Inleiding tot de geschiedenis van woordenboeken in het Nederlands* (Leiden 1984).
- Sterkenburg, P.G.J. van, *Van woordenlijst tot woordenboek* (Schiedam 2011).
- Stoker, W., *De christelijke godsdienst in de filosofie van de verlichting. Een vergelijkende studie over de geloofsverantwoording in het denken van Locke, de Deïsten, Lessing en Kant* (Assen 1980).
- Stroumsa, Guy G., *A new science. The discovery of religion in the age of reason* (Harvard 2010).
- Struik, D., *Geschiedenis van de wiskunde* (Antwerpen 1965).
- Sturkenboom, Dorothée, *Spectators van hartstocht. Sekse en emotionele cultuur in de achttiende eeuw* (Hilversum 1998).
- Stuurman, Siep, 'Cosmopolitan egalitarianism in the Enlightenment, Antequil du Perron on India and America', *Journal of the history of ideas* 68 (2007) 255-278.
- Stuurman, Siep, *De uitvinding van de mensheid. Korte wereldgeschiedenis van het denken over gelijkheid en cultuurverschil* (Amsterdam 2009).

- Taylor, Charles, *A secular age* (Cambridge, Mass. 2007); Nederlandse vertaling: *Een seculiere tijd* (Rotterdam 2010).
- Taylor, Jean Gelman, *Smeltkroes Batavia. Europeanen en Euraziaten in de Nederlandse vestigingen in Azië* (Groningen 1988).
- Tersteeg, J., 'Clara Feyoena's dichterkring te Bellingeweer', *Rondom de Herdenbergh. Tijdschrift van de historische vereniging Hardenberg en omstreken* 12 (2007) 11-20.
- Theunissen, B., 'Martinus van Marum (1750-1838) Ten nutte en ten genoegen van de ingezetenen', in Wiechmann en Palm (ed.), *Een electriserend geleerde. Martinus van Marum 1750-1837* (Haarlem 1987) 11-32.
- Theunissen, B., en W.P.R. Visser, *De wetten van het leven. Historische grondslagen van de biologie 1750-1950* Baarn 1996).
- Timmer, Maarten, *Van Anima tot Zeus: encyclopedie van begrippen uit mythologie, religie, alchemie, cultuurgeschiedenis en analytische psychologie* (Rotterdam 2001).
- Tramper, A.C., 'De veroordeling van Renatus Stenhuis, predikant te Liefkenshoek van 1736 tot 1754. Een voorbeeld van kerkelijk-burgerlijke rechtspraak', in: A Wiggers e.a. (ed.), *Rond de kerk in zeeland. Derde verzameling bijdragen van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Delft 1991) 209-222.
- Trimpe Burger-Mekking, G.G., 'Prijsvragen en conceptprijsvragen van het Zeeuwsch Genootschap uitgeschreven in het tijdvak 1769-1860', *AZG* (2002) 69-254.
- Troostenburg de Bruyn, C.A.L. van, *Biographisch woordenboek van Oost-Indische predikanten* (Nijmegen 1893).
- Tuerlinx, Christophe, *De wereld op een boekenplank. De aandacht voor de buiten-europese wereld op basis van particuliere boekenveilingscatalogi in de zuidelijke Nederlanden 1750-1840* (Leuven 2002). <http://www.ethesis.net/boekenplank/boekenplank.htm>. Geraadpleegd d.d. 31-10-2015.
- Vanpaemel, Geert, 'De ontvangst van het Newtonianisme', in: Robbert Halleux e.a., *Geschiedenis van de wetenschappen in België van de oudheid tot 1815* (Brussel 1998) 331-337.
- Veenhof, J., 'Ten geleide', in: Ferenc Postma, *Disputationes exercitii gratia. Een inventarisatie van disputaties verdedigd onder Sibrandus Lubbertus, prof. theol. te Franeker 1585-1625* (Amsterdam 1985) vii-x.
- Veltkamp, J.W., *De menselijke reeden onmaetiglijk gelaudeert. De Walcherse artikelen tegen de achtergrond van de Vroege Verlichting in de Republiek* (Utrecht 2011).
- Verbeek, Th., *De wereld van Descartes. Essays over Descartes en zijn tijdgenoten* (Amsterdam 1996).
- Vermij, Rienk H., *Secularisering en natuurwetenschap in de zeventiende eeuw: Bernard Nieuwentijt* (Amsterdam 1991).
- Vermij, Rienk, *The calvinist copernicans. The reception of the new astronomy in the Dutch Republic, 1575-1750* (Amsterdam 2002).

- Vermij, Rienk, *De geest uit de fles. De Verlichting en het verval van de confessionele samenleving* (Amsterdam 2014).
- Verwijs, E., en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek II* ('s- Gravenhage 1889).
- Vijfhuizen, A., *Jan Jacob Brahé en de vijf walcherse artikelen* (ongepubliceerde doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Utrecht, Utrecht 1992).
- Visser, J.Th. de, *Kerk en Staat II* (Leiden 1927-1927).
- Visser, R.P.W., 'Petrus Camper en het empirisme in de geneeskunde', in: G.Th. Jensma e.a. (ed.), *Universiteit te Franeker, 1585-1811. Bijdragen tot de geschiedenis van de Friese Hogeschool* (Leeuwarden 1985) 386-395.
- Visser, Sibbe Jan, *Samuel Naeranus (1582-1641) en Johannes Naeranus (1608-1679). Twee remonstrantse theologen op de bres voor godsdienstige verdraagzaamheid* (Hilversum 2011).
- Visser, Tine, 'Franse scholen te Veere', *De Wete, gedaan aan de leden van de heemkundige kring Walcheren* 34 (2005) 3-9.
- Voegler, Johann Georg, 'De leerlingen van het Middelburgsch Gymnasium van 1629 tot 1905', *AZG* (1906) 1-82.
- Voegler, Johann Georg, 'Geschiedenis van het Middelburgsch Gymnasium. Tweede tijdvak van 1574 tot 1815, de Latijnsche school', *AZG* (1893) 438-440.
- Vries, Marleen de, *Beschaven! Letterkundige genootschappen in Nederland 1750-1800* (Nijmegen 2001).
- Vriese, W.H. de, *Handboek voor de kennis der geneesmiddelen ten behoeve van beoefenaars der genees-heel-en artsenijsbereidkunde II* (Amsterdam-Den Haag 1837).
- Vuyk, S. *Uitdovende verlichting. Remonstranten als deftige vaderlanders (1800-1860)* (Amsterdam 1998).
- Vuyk, Simon, *Verlichte verzen en kolommen. Remonstranten in de letterkunde en tijdschriften van de verlichting 1720-1820* (Amsterdam 2000).
- Vuyk, Simon, 'Kritiek op de Verlichting. Bezwaren van Isaac Da Costa', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 377-389.
- Waa, G. van der, *De irritabilitate. Een onderzoek naar de betekenis van het irritabiliteitsbegrip in de geschiedenis van de achttiende-eeuwse fysiologie* (Rotterdam 1992).
- Wall, E.G.E. van der, 'De hemelse tekenen en het rijk van Christus op aarde. Chiliasme en astrologie bij Petrus Serrarius 1600-1669', in: *Kerkhistorische studiën* (Leiden 1982) 45-64.
- Wall, E.G.E. van der, 'Profetie en providentie. De coccejanen en de vroege verlichting', in: P. Bange (ed.), *Kerk en verlichting, voordrachten gehouden tijdens het Windesheimsymposium op 18 november 1989* (Zwolle 1990) 29-37.
- Wall, E.G.E. van der, 'De vaderlandse kerk en het vaderlandse verleden. De socratische oorlog over voorrechten en verdraagzaamheid ca 1769-ca1788', in: P.H.A.M. Abels (ed.), *De kerk in de kop. Bouwstenen tot de kerkgeschiedenis van Noord-West Overijssel* (Delft 1995) 11-32.

- Wall, Ernestine van der, 'Religiekritiek en apologetiek in de achttiende eeuw. De dynamiek van een debat', in: *De Achttiende Eeuw* 32 (2000) 17-35.
- Wall, Ernestine van der, *Socrates in de hemel? Een achttiende-eeuwse polemiek over deugd, verdraagzaamheid en de vaderlandse kerk* (Hilversum 2000).
- Wall, E.G.E. van der, 'De Verlichting in Nederland kritisch bekeken. Het Examen van het ontwerp van tolerantie(1753-1759)', in: *Documentatieblad Nadere Reformatie* 27 (2003) 1-17.
- Wall, E.G.E. van der, 'The religious context of the early Dutch Enlightenment. Moral religion and society', in: Wiep van Bunge (ed.), *The early Enlightenment in the Dutch Republic 1650-1750. Selected papers of a conference held at the Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel 22-23 March 2001* (Leiden-Boston 2003) 39-57.
- Wall, Ernestine G.E. van der, 'Newtonianism and religion in the Netherlands' in: S. Mandelbrote (ed.), *Studies in history and philosophy of science; special issue: Newton and Newtonianism* (Elsevier 2004) 493-514.
- Wall, Ernestine van der, 'Voltaire, Marmontel en de campagne tegen religieus fanatisme', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding: religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007; 2^e druk 2008) 179-196.
- Wall, Ernestine van der, 'Religie en verlichting: een veelzijdige verstandhouding', in: Ernestine van der Wall en Leo Wessels (ed.), *Een veelzijdige verstandhouding: religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* (Nijmegen 2007) 13-35.
- Wall, Ernestine van der, 'Samenleving onder spanning of de relatie tussen godsdienst en sociale cohesie', in: Jan Wim Buisman (ed.), *Verlichting in Nederland 1650-1850. Vrede tussen rede en religie?* (Nijmegen 2013) 129-137.
- Warlop, E., *De Vlaamse Adel voor 1300. Alfabetisch repertorium van edele geslachten (midden 9de - einde 13de eeuw)* II (Handzame 1968).
- Weinbrot, Howard D., "'What Must the World Think of Me?'" Pope, Madame Dacier and Homer—The anatomy of a quarrel', in: Howard D. Weinbrot, Peter J. Schakel and Stephen E. Karian, *Eighteenth century contexts. Historical inquiries in honor of Phillip Harth* (Wisconsin 2001) 183-206.
- Wessels, L.H.M., *Bron, waarheid en de verandering der tijden. Jan Wagenaar (1709-1773), een historiografische studie* (Den Haag 1996).
- Wielema, Michiel Rudolf, *Ketters en verlichters. De invloed van het Spinozisme en Wolffianisme op de verlichting in Gereformeerd Nederland* (z.p. 1999).
- Wielema, M.R., 'Nicolaus Engelhard (1696-1765) de leibniz-wolffiaanse metafysica in Groningen', in: H. A. Krop, J.A. van Ruler en A.J. van der Jagt (ed.), *Zeer kundige professoren. De beoefening van de filosofie in Groningen van 1614 tot 1996* (Hilversum 1997) 149-161.
- Wildeman, Diederik, *De wereld in het klein. Globes in Nederland* (Zutphen 2006).
- Wille, J., *De literator R.M. van Goens en zijn kring. Studiën over de 18^e eeuw* I (Zutphen 1937).

- Willemsen, Harry (ed.), *Woordenboek filosofie* (Assen 1992).
- Witsen Geysbeek, P.G., *Biographisch, anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters* III (Amsterdam 1822).
- Witteveen, K.M., *Daniel Gerdes* (Groningen 1963).
- Wootton, David, *Paolo Sarpi, between Renaissance and Enlightenment* (Cambridge 2002, 4^e druk).
- Young, Frances, Lewis Ayres en Andrew Louth (ed.), *The Cambridge history of early Christian literature* (Cambridge 2004).
- Ypey, A., en Dermout, I.J., *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk* III (Breda 1824).
- Zeiss, Frank, *Natuurlijke historiën. Geschiedenis van de biologie van Aristoteles tot Darwin*, (Amsterdam 1995).
- Zuidervaart, H.J., *Van 'konstgenoten' en hemelse fenomenen. Nederlandse sterrenkunde in de achttiende eeuw* (Rotterdam 1999).
- Zuidervaart, H.J., "A Plageu to the learned world": Pieter Gabry FRS (1715-1770) and his use of natural philosophy to gain prestige and social status', in: *History of Science* (2007) 288-312.

Verantwoording illustraties

Omslag

ZA, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, deel IV, nr. 468.

Fotokatern

Afb. 1: ZA, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, deel II, nr. 678.

Afb. 2: ZB, Kluis 1148 A 112.

Afb. 3: ZB, collectie tekeningen en prenten, 324.

Afb. 4: Historisch Centrum Leeuwarden, THAA 386.

Afb. 5: ZA, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, deel IV, nr. 340.

Afb. 6: KB, KW 535 J 9.

Afb. 7: ZB, KLUIS 1074 C 13.

Afb. 8: ZB, KLUIS 1074 C 13.

Afb. 9: ZA, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, deel II, nr. 1099.

Afb. 10: Rijksmuseum, <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-AO-12A-105>
geraadpleegd 21-11-2016.

Afb. 11: ZB KLUIS 1043 G 10 bd II.

Afb. 12: ZB, KLUIS 1109 A.

Afb. 13: UB Amsterdam, OTM: OK 62-5412 (1).

Afb. 14: Rijksmuseum, <http://www.rijksmuseum.nl/collectie/RP-P-1894-A-18480>
geraadpleegd 21-11-2016.

Afb. 15: ZA, Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata, deel II, nr. 1096.

Afb. 16: KB, T 1762 [1:11 2edr].

Persoonsnamenregister

A

Aa, C.C.H. van der, 51, 52, 315
 Abresch, F.L., 24
 Adams, G., 123, 125, 342
 Affleck, J., 190
 Alembert, J. le Rond d', 338
 Alberti, J., 39, 40, 205
 Albinus, B.S., 360, 365
 Alva, F. Alvarez de Toledo, 297
 Alexander de Grote, 307
 Anaxagoras, 245, 354
 Andriessen, A., 86, 102, 203, 204, 207, 208
 Andriessen, J.J., 207, 234, 235, 236
 Anemaat, C., 48, 49
 Anquetil du Perron, A. H., 308, 309
 Apponius, 285
 Aquino, Th. van, 265
 Aristoteles, 133, 350
 Asschenberg, H., 205
 Assendelft, P., 65, 68

B

Bachström, J.F., 368
 Bacon, F., 146
 Baker, H., 125
 Ballot, C.H.D., 176
 Buys Ballot, C.H.D., 176
 Barclay, J., 308
 Barkey, N., 282, 283, 320
 Barueth, J., 372, 374, 384
 Baster, J., 73, 323, 324, 326, 347
 Batavus, A., 211, 212
 Bayle, P., 73, 246, 247, 337, 346
 Beek, J. ter, 21
 Bekker, B., 183, 184
 Bellamy, J., 120, 121

Berg, A. van den, 208, 209, 210, 223, 224, 230
 Bernouilli, J., 244
 Bernsau, H.W., 251, 381
 Bèze, Th. de, 202, 203
 Bikker, L., 371
 Bilderdijk, W., 96, 314
 Bilfinger, G.B., 254, 257
 Bingham, J., 56
 Binnenvest, D.S. van, 208, 209, 210, 229
 Bitaubé, P.J., 308
 Bochart, S., 94
 Boddaert, P. (1694-1760), 207, 208
 Boddaert, P. (1730-1795), 351
 Bodmer, J., 61
 Boerhaave, H., 374
 Bomme, L., 320, 323, 324, 325, 326, 343, 347
 Bonnet, Ch., 350, 351, 352, 353, 354, 362
 Bonnet, G., 205
 Bonomo, G.C., 368
 Bogaard, M.Th. uit den, 157
 Borggraaf, Y.L., 109
 Borssele, J. van, 67
 Borssele van den Hooge, J. van, 77
 Bosch, R.A., 220
 Bosschart, E., 59
 Bosschart, P., 59, 60
 Botichius, J., 48
 Boudewijnsen, A., 167
 Bougainville, L.A., 342
 Bouguer, J., 345
 Bouguer, P., 344, 345, 346, 419
 Bouman, H., 11
 Brager, I.H., 62
 Brahé, J.J., 104, 169, 190, 205, 313
 Brand, D., 127

Brande, A.M. van den, 167
 Brande, C. van den, 167
 Brande, J.P. van den, 167
 Brouwer, H., 69
 Brucker, J.J., 247, 253, 302, 352
 Bruggen, N. ter, 209
 Brugmans, A., 244, 251, 252
 Bruijn, R. de, 65, 67, 68
 Bruijstens, A., 169, 174, 186,
 Bruining, H.A., 176, 178, 236, 237, 238
 Bruno, G., 146
 Budde, J.F., 246, 247
 Buffon, comte de, 126, 219, 348, 350,
 351, 352, 354, 362, 373
 Burgt, L. van, 164, 167
 Burke, E., 331, 335
 Burman, F., 204
 Busken, C., 98
 Buxtorf, J., 26, 27, 263
 Bynkershoek, C. van, 25

C

Caesar, 295, 305
 Caille, N.L. de la, 275
 Calvijn, J., 37, 38, 41, 42
 Cammaert J.F., 61
 Campanella, Th., 146
 Camper, P., 327, 353, 356, 358, 360
 Campmeyer, J.E., 113
 Canz, I.G., 254, 257
 Cardanus, H., 146
 Cassirer, E., 14
 Castro, N. de, 94
 Cau, I., 187
 Cellarius, C., 32
 Cestoni, G., 368
 Chalmers, J., 86
 Chalmers, J.M., 86, 207
 Chandler, R., 277
 Cicero, 247
 Clairvaux, B. van, 285
 Clazes, G., 164, 165, 167, 168

Clement, J., 117
 Clerc, J. le, 204
 Coccejus, J., 37, 39, 127, 265, 266, 288
 Columba, S., 111
 Comrie, A., 53, 54
 Confucius, 143
 Conring, J., 33
 Conring, L.C., 32
 Cook, J., 122, 342
 Costa, I. da, 96
 Costerus F., 52,
 Cramer, D., 64
 Cremer, B.S., 272
 Crousaz, J.P. de, 244
 Cruysselbergen, D. van, 323
 Cudworth, R., 246

D

Datheen, P., 201, 202, 203, 204, 205,
 215, 217, 220, 224, 225, 228
 Dathenus, P. (boekdrukker), 203
 Dautun, D.H., 101
 Deinsen, A., 169
 Deken, A., 91, 92, 380
 Dellebarre, L.F., 123, 24
 Desaguliers, J.Th., 23
 Descartes, R., 146, 241, 242, 247, 249,
 252, 256, 260
 Deutekom, A, 215
 Diderot, D., 14, 332, 338
 Diepelius, J., 48
 Democritus, 247
 Does van Noordwijk, W. van der, baron,
 209
 Douwes, C., 345
 Drijfhout, A., 252
 Duisel, P. van, 72
 Durell, D., 290, 291
 Duurkoop, J.A., 129

E

Effen, J. van., 90
 Engelberts, E.M., 372, 374
 Engelhard, N., 30, 31, 43, 241, 244, 249,
 250, 251, 252, 253, 257, 353, 381
 Engelman, J., 124, 374
 Erasmus, D., 94, 146, 147, 265
 Erastothenes, 275
 Ermerins, J., 11, 64, 67, 68, 70, 76, 77,
 97, 120, 121, 122, 129, 135, 149,
 176, 294, 295, 299
 Eskuche, B.L., 278
 Eswijler J.W., 52, 53, 77
 Euler, L., 256
 Euler, J., 256
 Eusebius, 305

F

Fagel, H., 213
 Fénelon, F. de Salignac de la Mothe, 90,
 91, 308, 333, 380
 Ferguson, J., 340
 Fermin, Ph., 328,
 Fèvre Dacier, A. le, 273
 Fockens, J.L., 33, 34
 Folmer, J.H., 208, 230
 Formey, J.H. S., 338
 Francq van Berkhey, J. le, 314, 352
 Frank, J., 141
 Frederik I, koning van Pruisen, 375
 Fresnoy, N.L. de, 101
 Friso, W.K.H., 55
 Fruytier, J., 55

G

Gabbema, S.A., 295
 Galvani, L., 249, 373
 Garcin, J., 251
 Gassendi, P., 252, 339
 Gay, P., 14
 Geerlof, J., 252
 Gellert, C.F., 331

Gerdes, D., 36, 37, 38, 39, 43, 265, 417
 Ghijsen, H., 202, 206, 207, 208, 213,
 214, 223, 226, 227, 229
 Gill, J., 290
 Gillissen, P., 233
 Glassius, S., 264, 265
 Glisson, F., 355
 Glover, R., 308
 Goens, R.M. van, 284, 331
 Goethals, J., 28, 29
 Gordijn, J., 138
 Gosen, 208
 Graaf, C.M. van de, 113
 Granvelle, A.P. de, 94
 's Gravesande, W.J., 243, 352
 's Gravezande, A., 97, 169, 170, 206, 320
 Guénée, A., 283
 Guépin, J., 204
 Guicciardini, L., 295
 Gürtler, N., 38, 304
 Guys, P.A., 307

H

Haak Forsborgh, P., 174, 177, 178, 190,
 328
 Habbema, J., 282, 283
 Hafiz, 288
 Hage, A., 164, 165, 166, 167, 168, 170,
 171
 Haller, A. von, 355
 Halley, E., 336, 337, 338
 Halma, F., 74,
 Hamer, A., 355
 Haringman, M., 323, 324
 Harlingen, M. van, 52
 Harmer, Th., 289, 291
 Hasselquist, F., 94
 Haverkamp, E., 187
 Hazard, P., 14
 Heere, L. de, 202
 Heerkens, G.N., 32, 33, 34, 35, 36, 43
 Heidegger, J.H., 275, 300

Heijden Sinclair, S.M. van der, 113
 Helden, B. van, 187
 Heldt, C.H., 97
 Hemsterhuis, T., 39, 40
 Hennert, J.F., 28, 256, 257, 322, 324,
 325, 328
 Herbelot de Molainville, B. d', 287, 309
 Hervy [Hervey], J., 331
 Hinlopen, J., 98, 207, 208, 209, 213, 217
 Hipparchus, 275
 Hobbes, Th., 131
 Hoffmann, F., 375
 Hofstede, P., 82, 97, 107, 108, 111, 112,
 282, 283, 320, 384
 Hollebeek, E., 29, 51, 57
 Holtzapfel, 88, 89
 Homerus, 277, 308
 Honert, J. van den, 39, 41, 42, 44, 267,
 417
 Honert, T.H. van den, 42, 44
 Hoogstraten, D. van, 211
 Horatius, 84,
 Houத்துய், M., 348, 349, 353
 Huidecoper, B., 74, 211
 Hume, D., 301
 Hurgronje, A.I., 319
 Huysman, 191

I

Iperen, F. van, 134
 Iperen, I. van, 106
 Iperen, Jac. van, 21, 22
 Iperen, J. van, 21
 Iperen, J. van, sr. 21
 Iperen, J. van, jr., 121
 Iperen, L. van, 121, 134

J

Jacobi, J. ., 282, 283, 285, 286
 Jagt, J. van der, 59
 Jagt, D. van der, 63
 Jagt, P. van der, 238

Jansen, N., 48
 Janssen, J., 186, 187, 294
 Jenner, E., 371
 Josephus, F., 305
 Jozef II, keizer, 199
 Jungius, J.E., 261, 262, 266

K

Kaas, D., 236
 Kaempfer, E., 278, 307
 Kant, I., 243, 252
 Kastele, G. van de, 189
 Kate, L. ten, 74
 Kepler, J., 247, 275
 Kiliaan, C., 74,
 Klerk, R. de, 129, 148
 Klinge, S. E., 190
 Kluit, A., 126, 294
 Kluit, H., 70, 71, 294
 Kluit, W., 70
 Kluiver, J.H., 157
 Kluyter, J., 113
 Kolbe, P., 127, 307, 357
 Kolijn, K., 75
 Koning, W., 188
 Kulenkamp, A., 34
 Kulenkamp, G., 92
 Kuypers, G., 52, 53

L

Lakemacher, J.G., 281
 Lampe, F.A., 36, 55
 Lancisi, G., 373
 Langendijk, P., 333
 Lavater, J.C., 331, 357
 Lebleu, G., 60, 61, 72
 Lefevre, T., 306, 310
 Legger, A., 309
 Leibniz, G.W., 145, 146, 220, 242, 243,
 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250,
 251, 252, 253, 256, 257, 260, 302,
 332, 350, 351, 354

Lemke, G., 208, 209, 221, 224, 229
 Liens, H., 80, 88
 Limon, de, 196
 Lind, J., 368, 369
 Lindsey, Th., 332
 Linnaeus, C., 219, 256, 258, 356, 358
 Lipsius, J., 204
 Locke, J., 120, 146, 381
 Lodenstein J. van, 116, 237
 Loeff, M.S. van der, 173
 Loeff, S. van der, 80, 172, 175, 176, 177,
 178, 348
 Lollema, P., 34, 36
 Lootens, W., 116, 237
 Lowth, R., 272, 273, 382
 Lubbers, Th., 208, 229
 Lufft, F.M. van der, 278
 Lulofs, J., 71, 260, 344
 Lups, J., 355
 Lussing, H., 98
 Lynden tot Hemmen, W., baron van, 210,
 230

M

Malebranche, N., 146
 Marchant, J., 295
 Marck, F.A. van der, 91
 Marck, J. à, 41
 Marmontel, J.F., 108, 308
 Marnix van Sint Aldegonde, Filips van,
 202
 Marot, C., 202, 203
 Martinet, J.F., 12, 79, 351, 384
 Marum, M. van, 124
 Maundrell, H., 286
 Mazel, J., 323
 Meer, A. van der, 225
 Meersch, A.A. van der, 107, 108
 Meeteren, E. van, 295
 Meier, G.F., 141, 252
 Meijer, J.J., 129
 Meijer, P., 205

Mencke, J. B., 340
 Mendelssohn, M., 330, 331, 335
 Merian, J.B., 254
 Merken, L. van, 100, 201, 205
 Mettrie, J.O. de la, 250
 Metzlar, J.C., 129
 Michaelis J.D., 261, 272, 273, 277, 278,
 285, 292, 382, 419
 Miggrode, J. van, 94, 95, 96, 97, 98, 99
 Mirandola, G.P. della, 339
 Mohr, J.M., 142
 Mol, A., 69
 Molentiel, J., 234
 Molière, J.B.P., 332
 Momma, W., 158
 Monjou, H.H. van, 48
 Montesquieu, C.L. de Secondat, baron
 de, 146, 303, 308, 309
 Montague, M. de, 278, 286, 287, 370
 Moor, B. de, 39, 41, 42, 44, 417
 Mosheim, J.L. von, 51, 303, 304, 310,
 419
 Motthe, A. la, 179
 Muilman, W., 97, 188
 Muller, A., 323
 Munck, J. de, 336
 Munck, Jac. de, 71
 Munnikemolen, A., 43
 Musschenbroek, P., 243

N

Nagtglas, F., 21
 Newton, J., 146, 222, 243, 247, 248,
 249, 252, 253, 256, 338
 Nicholls, F., 249
 Nicolai, C.F., 107
 Niebuhr, C., 277, 278, 307
 Nieuwenhuizen, H., 104
 Nuys Klinkenberg, J. van, 13

O

Offerhaus, L., 32, 43, 294, 306

Oomius, S., 291
 Otterbein, 98
 Oudendorp, F. van, 39
 Outhof, G., 268
 Ovidius, 131, 281, 332, 336

P

Pallas, P.S., 351
 Pansmouzer, zie Lindsey Th.
 Pap de Fagaras, J., 328, 329
 Pater, L., 205
 Pauw, C. de, 146, 308, 358, 360
 Penau, 139, 358, 361
 Perizonius, J., 306
 Perkois, J., 29
 Perre, J.A. van de, 186
 Petau, D., 302
 Piccardt, P., 40
 Plantijn, C., 74
 Plato, 247, 350
 Plinius, 374
 Plutarchus, 131, 247
 Pocock, J., 14
 Pollmann, J., 299
 Pothoven, H., 11
 Probsting, G.J., 195, 196, 197, 198
 Provo, W., 72
 Publicola, V., 96
 Putte, M.J. van de, 28
 Puy, P. de, 99
 Pyrrho, 306

R

Radermacher, D., 371
 Radermacher, J.C.M., 137, 140
 Reimarus, H.S., 373, 377, 383
 Reitz, W.O., 24, 25, 26
 Rivet, A., 275
 Robertson, W., 303, 310, 419
 Röell, H.A., 183, 184
 Rossijn, J.Th., 252
 Rousseau, J.J., 333

Royer, J., 145
 Ruckersfelder, A.F., 273, 274
 Rue, P. de la, 104

S

Salmon, Th., 359
 Sannazarius, J., 84
 Sarpi, P., 300
 Saturninus, 305
 Scharp, J., 13
 Schelle, J. van, 267, 268
 Scheltus, I., 232
 Schelvisvanger, J., 136
 Schepens, G.P., 295
 Scheuchzer, J.J., 260
 Schichner, C., 323, 324, 335, 342
 Schlosser, F.Ph., 246
 Schoesetter, J. de, 80, 84, 100, 102, 103,
 175, 176, 177, 178, 238
 Schorer, I., 293, 294
 Schorer, J.A., 28
 Schouwman, F., 357
 Schultens, A., 31, 39, 40, 263, 264
 Schultens, J.J., 53, 54, 188
 Schutte, R., 75, 116, 205, 208, 209, 217,
 219, 223, 237, 327
 Schweinitz, A. van, 64, 65, 66, 67, 198
 Semeijns, M., 320, 343, 344, 346
 Semler, J.S., 271
 Serrurier, J.P., 126
 Servet, M., 37
 Sevi, S., 141
 Shaw, Th., 278, 279, 307
 Slood, A. van der, 69, 135, 189, 190, 191
 Smallegange, M., 85, 294, 295
 Smit, M.C. de, 21
 Smit, M. de, 21
 Smith, A., 303
 Smytegelt, B., 55
 Sniebert, 31
 Socrates, 108
 Sorkin, D., 14

Soudame, 358, 359, 360, 361
 Sozzini, F., 54
 Sozzini, L., 54
 Spaan, J. van, 208, 210, 223
 Spallanzani, L., 353, 362
 Spencer, J., 38
 Spiegel, L.P. van de, 236, 302
 Spinoza, B., 14, 246
 Spleissius, S., 31
 Stadius Müller, P.L., 51
 Steengracht, A., 66, 186
 Stel, L. van der, 49, 50
 Stenhuis, R., 48, 49, 57, 62, 77, 115, 130,
 158, 159, 161, 162, 163, 166, 168,
 169, 170, 171, 291
 Steury, M., 101, 106
 Stinstra, J., 54, 55
 Stocke, L., 22, 28, 73, 336, 337, 347
 Stoke, M., 75
 Strato, 245, 246, 247, 248, 249, 251
 Struyk, N., 339, 340
 Suetonius, 305, 308
 Swege, I. ter, 88, 100
 Sytzama, C.F. van, 33, 34
 Sytzama, P.G. van, 34, 149

T

Taats, B., 27, 28
 Tacitus, 305, 308
 Teellinck, W., 285
 Teller, W.A., 274
 Tertullianus, 305
 Thierriat, 318
 Thou, J.A. de, 297, 302
 Tiffelen, C. van, 173
 Tillotson, J., 51, 82
 Timmerman, J. de, 28
 Tjeenk, J., 136, 189, 191, 319, 323
 Tollé, H.A., 189, 190, 191
 Tollius, H., 76
 Tournefour, J.P., 278
 Treitel, J.N., 24

Trembley, A., 353, 354, 355, 362
 Trigland, S., 167
 Trip, J.L., 40
 Trip, L., 33

U

Udemans, G., 285, 287
 Utenhove, J., 202

V

Valentyn, F., 307
 Velingius, A., 98, 284
 Venema, H., 266, 269, 271, 273
 Verbrugge, O., 31
 Vergilius, 374
 Vermeer, Th., 129, 148
 Vermeulen, J., 29
 Vermij, R.H., 15
 Verwer, A., 211
 Verwout Noiret, G., 97
 Vitringa, C., 56, 127, 266, 273
 Vlak, J., 13, 183
 Voetius, G., 42, 268
 Voet, J.E., 205, 206, 212, 213, 214, 216,
 217, 218, 219, 222, 223, 227, 228,
 229, 230, 380
 Voltaire (ps. van François-Marie Arouet),
 75, 105, 117, 143, 199, 243, 282,
 283, 292, 301, 331, 332, 358, 359
 Vondel, J. van den, 308
 Vos, C., 189, 193, 234
 Vosmaer, A., 320
 Vriend, J. de, 176, 177

W

Waal F. de, 69
 Waal, M.C. de, 68, 69
 Wachter, H., 11, 140, 148
 Wagenaar, J., 85, 302
 Warburton, W., 279, 280

Water, J.W. te, 15, 82, 106, 109, 110,
113, 120, 125, 126, 128, 135, 136,
141, 142, 158, 174, 186, 272, 298,
302, 304, 384
Wauters, J.L., 237
Weiland, P., 76
Werenfels, S., 39, 306
Wesseling, P., 305, 306, 310, 382
Wichmans, J.G., 28
Wijck, J. van, 59, 60, 72
Wilhelmus, W., 167
Willems, P., 190
Willemsen, J., 27, 29, 30, 32, 82, 194,
206, 294, 417
Winckelman, I., 322, 335
Winkelman, O.R.F.W., 277
Winter, N.S. van, 205

Wit, G. de, 375
Witte Tierings, H. de, 28, 29
Woensel, P. van, 127
Wolff, C., 145, 146, 243, 245, 252, 254,
318, 332
Wolff-Bekker, E., 91, 92, 380
Wolthers, H., 32, 34
Wynpersse, D. van de, 322

X

Xenophon, 107

Y

Young, E., 104, 105, 117, 120, 331

Z

Zoroaster, 143